

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Fatih Solmaz

Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi
Ankara-Türkiye.

e-posta: solmazfatih93@gmail.com.

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Prof. Dr. F. Gülay Mirzaoğlu Sivacı

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Halkbilimi Bölümü. Ankara-Türkiye.

e-posta: gmirzaoglu@gmail.com.

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article

Geliş tarihi-Date of submission: 06. 07. 2024

Kabul tarihi-Date of acceptance: 30. 12. 2024

Yayın tarihi-Date of publication: 31. 05. 2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik

Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyduklarını beyan etmiştir.

The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir

No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır

No funding or support was received

Lisans- License

Sosyal ve Kültürel Psikoloji Açısından Malatya Türkülerinde Kargışlar

Öz

Sosyal psikoloji; bireyin tutum, düşünce ve davranışlarını inceleyen bir bilimdir ve her toplumun davranış şekilleri, değerleri, normları birbirinden farklılık gösterir. Söz konusu bu farklılığın temelinde toplumun sosyal yapısı, kültürü ve psikolojisi vardır. Yani kültürel psikoloji, toplumsal davranışları şekillendiren en temel unsurdur. Bir toplumda insanlar arasında ortak davranışları temsil eden kültür, hem bireyin hem de grubun tutumlarını, düşünce dünyasını çeşitli şekillerde biçimlendirir. Bu yönüyle toplumun sosyal ve kültürel psikolojisi, sanatsal, estetik faaliyetlere, folklor ürünlerine doğrudan ve dolaylı olarak yansır. Bu bakımdan halk türküleri ve içerisinde yer alan kargışlar; sosyal ve kültürel psikolojinin sembolleştiği bir söylem formudur ve toplumsal hayat içerisinde yaşayan insanın duygularını, izlenimlerini, beklentilerini, amaçlarını, ideallerini, kırılganlık ve küskünlüklerini konu edinir. Ayrıca halk türküleri toplumun kültürel hayatından doğup yaratma, yönlendirme, davranışları düzenleme, duygusal, psikolojik sağaltım gibi pek çok görev yerine getirmektedir. Halk türküleri içerisinde kullanılan kargışlar/beddualar genellikle insanın acı/istenmeyen durumlar karşısında duyduğu korkuyu, küslüğü, dargınlığı, yakınmayı, şikâyeti ifade eder ve toplumun sosyal, kültürel değerlerini, normlarını bireylere-gruplara öğretir ve aktarır. Bu çalışmada yazılı literatürden hareketle Malatya yöresine ait türkülerdeki kargışlar/beddualar tasnif edilerek sosyal ve kültürel psikoloji kavramları açısından incelenmiştir. Yapılan tahlillerde sadece kavramsal bir betimleme değil psikolojik ve sosyolojik yönüyle kargışların bölge insanının duygularını yansıtmasındaki rolü, insan davranışlarını yönlendirmedeki etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal-Kültürel Psikoloji, Folklor, Malatya, Türkü, Kargış/Beddua.

The Curses in Malatya Folk Songs with Regard to Social and Cultural Psychology

Abstract

Social psychology; It is a science that examines the attitudes, thoughts and behaviors of individuals, and the behavior patterns, values and norms of each society differ from each other. The basis of this difference is the social structure, culture and psychology of the society. In other words, cultural psychology is the most fundamental element that shapes social behavior. Culture, which is accepted as a common atmospheric area among people in a society, affects the attitudes and world of thought of both the individual and the group in various ways. In this respect, the social and cultural psychology of the society is directly and indirectly reflected in artistic, aesthetic activities and folklore products. In this regard, folk songs and the curses in them; It is a form of discourse that symbolizes social and cultural psychology and deals with the feelings, impressions, expectations, goals, ideals, resentments and resentments of people living in social life. In addition, folk songs arise from the cultural life of the society and fulfill many functions such as creation, guidance, regulation of behavior, emotional and psychological treatment. Affection, heroism, romance, separation, etc. The curses/curses used in folk songs generally express the fear, resentment, complaint, and complaint that people feel in the face of painful/undesirable situations, and they teach and convey the social, cultural values and norms of the society to individuals and groups. In this study, based on the written literature, the curses/damn in the folk songs of the Malatya region were classified and the curses were examined in terms of social and cultural psychology concepts. In the analyses, not only a conceptual description but also the psychological and sociological aspects of the curses' role in reflecting the emotions of the people of the region and their effect in directing human behavior were evaluated.

Keywords: Social-Cultural Psychology, Folklore, Malatya, Folk Song, Curse/ Damn.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study

Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Veri Toplama/Data Collection

Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Veri Analizi/Data Analysis

Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Makale Yazımı/ Article Writing

Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision

Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)

Atıf- Citation (APA)

Solmaz, F. & Mirzaoğlu Sivacı, F. G. (2025). Sosyal ve Kültürel psikoloji açısından Malatya türkülerinde kargışlar. *İctimaiyat*, 9(1), s. 376-402. DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1511774>.

1. Giriş

Sosyal psikoloji; insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışının arkasında yer alan sebepleri, olguları araştıran ve onların birbirini nasıl gördüğünü, birbirinden nasıl etkilendiğini inceleyen bir disiplindir (Aronson vd, 2012: 31; Myers, 2015: 4; Kağıtçıbaşı, 1988: 11; Freedman vd., 1989:4). Bu disiplin toplumsal davranışları sistemli şekilde inceler. İnceleme konuları genelde; sevgi, aşk, saldırganlık, uyma, toplumsallık, iletişim, etkileşimdir. (Freedman vd., 1989:1). Kısacası gündelik yaşamdaki insana ait duygu ve davranışlar sosyal psikolojinin araştırma konusu içerisine girer. Kültürel psikoloji ise sosyal psikolojinin evrensel davranış modellerinin arkasında benzer/ortak unsurlar olduğu yargısına karşı çıkarak insanın duygu, düşünce ve tutumlarında bir toplumun kültürünün, değerlerinin, ahlak kurallarının, örflerinin ve normlarının yer aldığını ifade eder, yani kültür ve zihin dünyası birbirini tamamlamaktadır (Eckensber, 1972; 100; Berry, 2015: 16; Jahoda, 2021: 44-48). İnsan sosyal hayata/çevreye doğan bir varlıktır ve kendisini içerisinde yer aldığı toplumun davranış modellerine uygun yetiştirir, kimliğini ve şahsiyetini toplumun ahlaki değerleri ve normları üzerinden inşa eder ve düşün dünyası yani psikolojisi, toplumun kültürü ile bütünlük oluşturur (Kağıtçıbaşı, 2010: 40). Toplumun psikolojisini kültür şekillendirir ve bunu davranış normları, değerler kümesi üzerinden yapar (Sayar, 2000: 7). Türküler, söz konusu bütünlüğü sese ve söze dönüştüren bir söylem formudur. Mirzaoğlu'na göre toplumun günlük yaşamının yanı sıra kültürel tarihe ilişkin olgu ve gerçekler de halk türkülerinde yer alır (2019: 71). Bir toplumun gündelik hayatına ait her olay ve olgu halk türkülerinin konusudur. Toplumun değerleri, tutumları, normları yani ahlaki kaideleri/kuralları türküler içerisinde ve yine türküler aracılığıyla ifade edilir. Halk türkülerini kültürel kimliğin ses vasıtası ile ağızdan çıkması, kelimelerle anlam bulmasıdır, ayrıca imaj ve sembollerle örülü ritimle, duyguyla bir başkasına aktarılmasıdır. Bir kalpten diğer kalbe akan duygu ve ses varlığı olan türküler, kolektif kimliği oluşturmakta ve toplumsal değerlerin, kültürel psikolojinin aktarılmasına aracılık etmektedir.

Halk türkülerini, sosyal bir varlık olan insanın kendisini ifade ettiği sanat formlarından bir tanesidir, konusu insan ve onun yaşadığı, hissettiği, duyumsadığı, hayal ettiği, idealleştirildiği benliğine ve topluma dair her şeydir. Bu bağlamda halk türkülerinin, bireysel bir ruh halinden toplumsal etkileşimine kadar insana ait her duygunun, değerinin aktarımına, anlatımına aracılık ettiği görülmektedir. Dolayısıyla türküler, insan ve toplum arasında bir iletişim, etkileşim ve anlaşma aracıdır (Carlson, 2014: 190) ve bu söylem formu insanlar arasında dil aracılığıyla birliktelik ve bütünlük duygusu sağlamaktadır (Mirzaoğlu, 2019: 35). Söz konusu birliktelik ve bütünlük duygusu halk türkülerinin oluşmasına, aktarılmasına ve duyguların açık-derin anlamda betimlenmesine yardımcı olmaktadır. Hem birey hem de toplum birbirini karşılıklı olarak etkiler, genelde müzik özelde halk türkülerini, iletişim ve etkileşimin gerçekleştiği duygu ve düşünce aktarım sürecidir. Halk türkülerini toplumsal bütünlüğü sağlamakla birlikte yaratıldığı/söylen(il)diği kültürün tutum ve davranışlarını, yine kültürel imaj ve sembollerle orta koymaktadır (Lavenna & Schultz, 2017: 49). Halk türkülerini bu yönüyle hem sanatsal hem toplumsal bir gerçekliğin ifade edilmesine imkân vermektedir, ayrıca kültürün taşınmasında, duyguların açık, örtük imaj ve sembollerle başkasına aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Türkülerde bireysel ve toplumsal duygular, düşünceler doğrudan- dolaylı olarak ses-söz ve anlam içerisinde icracı-ortam/bağlam, mesaj ve dinleyici arasında yaratılmakta/gerçekleşmektedir ve bu icra kültürel/psikolojik bir iletişim ve etkileşim biçimi oluşturmaktadır. İnsan duyguları türkülerde bazen neşe bazen de yakınma olarak yansır. Türkülerde yakınma genelde insanların kırılganlıklarını ve kızgınlıklarını dile getirmektedir. Türkülerde sıkça geçen kargışlar/beddualar topluma bağlı yaşayan bireyin bu duygularının en açık somutlaşması ve ifade edilmesidir.

Genel anlamda folklor ürünleri bir anlatıcı etrafında bir olayın ya da durumun dinleyene aktarıldığı sosyal bir iletişim ve etkileşim biçimidir. Çobanoğlu'na göre (2002: 307) bu iletişim ve etkileşimin pek çok boyutu vardır, bunlar; kişisel yani anlatıcı ve oynayıcı; sosyal yani dinleyici/izleyici; söz yani anlatı boyutudur. Anlatı esnasında icracı söz konusu iletişimin psikolojik boyutunu temsil ederken dinleyici/izleyici sosyal/etkileşim boyutunu ortaya koyar. Her icracı aynı zamanda bir bireydir ve toplumun genelde ortak duygularını sanata/anlatıya konu edinir. İcracının duygulanım ve sanatını etkileyen toplum aynı zamanda onun değerlerini, normlarını, tutum ve davranışlarını da şekillendirir. Bu yönüyle icracı toplumdan hareketle duygularını mesajlaştırır, sembolleştirir ve farklı anlatım formları üzerinden performansa dönüştürür. Fidan'ın da belirttiği gibi toplumsal kabuller bireyi yönlendirir, eleştirir, ders verir ve gelenek, değerler dâhilinde hayata adaptasyonlarını sağlar (2019:109). Halk türküleri ve onun içerisinde yer alan kargışlar bu yönüyle toplumsal kabullerin/değerlerin sürdürülmesine ve aktarılmasına aracılık ederler.

2. Araştırmanın Problemi

İnsan, sosyal ve kültürel varlıktır bu yönüyle hem etkileyen hem de etkilenen bir özellik taşır. İnsanın varlığı ancak bir başka insanın varlığıyla anlam bulur. Müzik ve onun bir söylem tarzı olan türküler söz konusu anlam bağlarının aktarıldığı ve yaşatıldığı söylem formudur. Ayrıca türküler bireyin ve toplumun duygusal, ruhsal, ahlaki dünyası hakkında bizlere bilgi verir. Bu çalışmanın amacı Malatya'ya ait halk türkülerinde yer alan kargışların/bedduaların sosyal ve kültürel psikoloji açısından nasıl bir anlam ihtiva ettiğini ortaya koymaktır. Ayrıca değerler aktarımında Malatya yöresine ait halk türkülerinde geçen kargışların sosyal ve kültürel psikolojik yönünü incelemektir.

3. Yöntem

Bu çalışmada yöntem olarak durum tespitine dayalı betimsel yaklaşımla türkülerin çözümlenmesi yer almaktadır. Seçilen türkülerin evrenini Malatya ili oluşturmaktadır. Bu türküler literatür taraması yoluyla elde edilmiş ve konu başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Seçilen türküler sosyal ve kültürel psikolojinin terminolojisi ile çözümlenmiş ve duygusal anlamının yanı sıra türküler içerisinde sıkça geçen kargışların gündelik hayattaki değerleri nasıl ve ne şekilde ortaya koyduğu, aktardığı imaj ve semboller üzerinden açıklanmıştır. Malatya yöresindeki türkülerin bütününe incelemek, değerlendirmek mümkün değildir ve bu çalışmanın boyutunu da aşmaktadır. Bu yüzden kime ve neye karşı kargış edildiğini tasnif edip genel bir tahlilde bulunmak araştırmanın sınırları ve doğru tahlili açısından daha yararlı olacaktır. Selami Yücel'in hazırlamış olduğu *Malatya Türküleri C.I-II* adlı çalışmadan hareketle Malatya yöresine ait halk türkülerindeki kargışlar tasnif edilmiş ve sosyal, kültürel psikoloji açısından da incelenmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Kargış/ Beddua

Kargışın sözlük manası; lanet, telin, beddua, ilenç, alkış anlamına gelmektedir (TDKTS, 2005: 1086). Farsça bir kelime olan bed (kötü)-dua; kötü dilek, istek anlamında kullanılmaktadır. داب/bed bir ön ek olup Farsçada başa geldiği kelimeyi olumsuz bir yapıya dönüştürür. Eski Türkçe'de ise bedduanın karşılığı kargış; karğal, karğan, karımak fiilinden gelmekte olup sitem etme, yalvarma, yakarmayı da ifade eder (Clauson, 1972: 653-654). Halk edebiyatının söylemeğe bağlı türleri içerisinde yer alan kargışlar; olumsuz ruh hali, durumlar ve olaylar karşısında birey ve toplumunun psikolojisini en net şekilde yansıtan aktarım/söylem formlarından bir tanesidir. Kargımak yerine günümüzde halk ağzında beddua etmek sözcüğünün daha çok kullanıldığı görülmektedir. Gündelik hayatın yanı sıra sözlü ve yazılı edebiyat içerisinde de kullanılan kargışlar, toplumun sosyal ve kültürel psikolojisini doğrudan ya da dolaylı olarak konu edinir. Kargışlar, genellikle maddi yünden

fakir, fiziki yönden zayıf olan insanların duygularını, eksikliklerini dile getirir. İnsan hayatının bireysel ve toplumsal hemen her aşamasında kargış vardır ve bireylerin olaylara, durumlara karşı gösterdiği tepkiyi ifade eder (Sevinçli, 2015: 97).

İnsanoğlu binlerce yıllık gelenek ve görenekleri sözlü kültür içerisinde edinmiş, aktarmıştır. Bu edinim araçlarından bir tanesi de kargışlar/beddualardır. İnsanın acı sıkıntı ve olumsuz durumlar karşısında sitemle/kızgınlıkla, küskünlük ve nefretle içerisindeki duyguları dile getirdiği kargışlar, evrensel bir söylem formu olup her kültürde farklı şekillerde yer almaktadır (Keskin, 2020: 25; Karaalioğlu, 1978: 37; Dikmen vd., 2022: 734). Yaşadığımız kültür coğrafyasında kargışlar, Türk toplumunun saldırganlık, kıskançlık, dargınlık, küskünlük ve nefret vb. duygularının yanı sıra istek, arzu, temenni gibi duygularını da doğrudan veya dolaylı olarak ifade eden sözlü edebiyat ürünleridir. Kargışların arka planında Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisi vardır. Yani kargışlar Türk insanının ya da toplumunun olumsuz durumlar karşısındaki düşüncelerinin kristalize olmuş ifade şeklidir.

Kargışlar, belli bir bağlam içerisinde doğan ve duygusal tepkileri dile getiren bir söylem tarzıdır. Bireysel ve toplumsal duygulardan hareketle ortaya çıkan kargışlar; bir duyguya, olguya, duruma gönderme yapar. Bu yönüyle örgütsel bir anlam bağlantısına sahip kargışlar duygusal durumların cisimleşmesidir, söz konusu yapı söz aracılığı ile olmaktadır (Becker, 2016: 38). Kargışlar, toplumsal psikolojinin kültürel deyimler, kodlar ile anlatılması ve aktarılmasıdır. Bu yönüyle en çok türküler içerisinde geçmektedir. Keskin'e göre kargışlar kaosa karşı kozmos yani yıkıma/mites karşı düzeni, aklı inşa eden, mevcut olan yapıyı koruyan ve destekleyen mitoloji kaynaklı bir türdür ve halk inançlarıyla, halk felsefesiyle, kültürle, törenle, ritüelle iç içe olup (2020:101) birey ve bağlı olduğu toplumun sosyal ve kültürel psikolojisini yansıtmaktadır.

4.2. Malatya Türkülerindeki Kargışların Sosyal ve Kültürel Psikoloji Açısından Tahlili

Türküler kendisini yaratan, temsil eden, dile getiren halkın duygularını ifade eder. Halk türkülerini bireyden başlayarak toplumun ve genelde tüm insanlığın ortak duygu ve değerlerini konu edinir ve dili açık, duygu yoğunluğu fazladır. Halk türkülerini bir olay ya da bir durum üzerine yazılmakta/söylenmekte ya da havalandırılmakta ve âşık/ozan vb. yaratıcı/sanatkâr tarafından ahenk ve ritimle söylenmektedir. Türküler, tarihe kaynaklık yapmakta ve kültürel kodları da gelecek kuşaklara taşımaktadır. Kültürel kodların yanı sıra diğer anlatım formları türküler içerisinde sıkça kullanılmaktadır. Bir duyguyu, düşünceyi ya da mesajı daha etkili bir biçimde ortaya koymak isteyen icracı, çeşitli söylem formlarını türküler içerisinde kullanarak dinleyici üzerinde kalıcı etki bırakmaya çalışmaktadır. Halk türkülerinde en sık kullanılan bu formlar; atasözleri, alkış ve kargışlardır. Kargışlar, türkülerde sıkça kullanılır ve insanların yaşadığı psikolojik duygu durumunun kalıp ifadelerle aktarılmasına olanak sağlar. Ayrıca daha vurgulu söylemler olan dizili kelime grubu kargışlar, türküyü söyleyen insan, dinleyiciye/alıcıya toplumun sosyal ve kültürel psikolojisini doğrudan ve dolaylı olarak ortaya koyma/tanıtma imkânı verir. Bu yönüyle türküler içerisinde yer alan kargışlar; insanın olumsuz duygularını, ahlaklarını, ilençlerini dile getirir, hem kültürel hem de toplumsal psikolojiyi yansıtır (Türkmen, 1981: 196). İmîk'e göre türküler ve içerisinde yer alan kargışlar sadece bir eğlence aracı değildir ve insan hayatının sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik, iletişimsel, inançsal birçok noktasına temas eder ve insanın içerisinde doğduğu müzik kültürü de onun toplumundan bağımsız değildir (2020: 198; 2014: 29).

Türk halk müziği içerisinde Malatya yöresine ait türküler önemli bir yere sahiptir. Arguvan ve Polat yöreleri, halk türkülerinin canlı bir şekilde icra olduğu yerlerdir. Buralarda halk türkülerini festivallerde, müzik konserlerinde/ şölenlerde, kutlamalarda, tanıtım fuarlarında, düğünlerde,

sohbet meclislerinde söylenmektedir. Halk türküleri, Malatya yöresinde hem halk kültürünü ve onun söylem formlarını korumak hem de yöre insanının birlik, beraberlik duygularını geliştirmek için hemen her ortamda bir birleştirici araç, unsur olarak kullanılmaktadır.

İnsanoğlu biyolojik ve fiziksel olarak zaman içerisinde gelişip büyür, bunun yanı sıra onun duyguları, hisleri, düşünceleri ve davranışları da bu süreçte gelişir, olgunlaşır. Toplumun ahlaki değerleri ve normları bireylere ilk olarak ailede verilir. Sosyal çevrede zaman içerisinde bireylere toplumun istendik davranışlarını kazandırır. İnsanın şahsiyeti genel anlamıyla toplumun karakteristik yapısıyla, kimliğiyle bütünlük oluşturur. Yani toplumun sosyolojisi ve kültürel yapısı bireylerin psikolojisini ve davranış kalıplarını şekillendirir. Malatya yöresi halk türkülerinde de genel olarak Türk toplumunun özel de ise yerel halkın sosyal değerleri, duygu ve düşün dünyası yani psikolojisini kargışlar/beddualar ortaya koyar, aktarır. Halk türkülerindeki kargışlar, bireyin içerisinde yaşadığı, etkileşimde bulunduğu topluma karşı duygularını yansıtır. Bu duygular halk türkülerinde bazı imaj ve sembollerle ifade edilmekte olup yöre insanlarının gündelik hayatlarının bir parçasını oluşturmaktadır (Dundes, 2007: 63-64). Malatya'ya halk türkülerinde çaresizlik anında yöre insanının sözün gücüyle, yani kargışta bulunarak içerisinde bulunduğu ağır psikolojik durumdan kurtulmaya çalıştığı görülür. Kargışlar bu yönüyle bir iletişim ve etkileşim aracıdır (Kurt, 2020: 190) ve bu yönüyle toplumun dünyaya bakışı hakkında bilgi verir.

Ayrılık, ölüm, gurbet, talihsizlik ve bahtsızlığı konu alan hemen her türküde bir kargışa rastlanmaktadır. Söz konusu bu durumlara yönelik kargışlar, insanların bireysel ve toplumsal tepkilerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Malatya'ya ait halk türkülerinde yöre insanının, çaresizlik anında sözün gücüyle, yani kargışta bulunarak içerisinde bulunduğu ağır psikolojik durumdan kurtulmaya çalıştığı görülür. Malatya türkülerinde kargışlar bazen kişinin kendisine bazen karşısındakine/sevdiğine bazen düşmanlarına/engel teşkil eden kimselere bazen de talihe/feleğe olabildiği gibi hısım-akrabaya; anne-babaya, dayı-amcaya, hala-teyzeye, konu komşuya karşı da olmaktadır.

4.2.1. Kişinin Kendisine Kargışı

İnsan hem biyolojik hem psikolojik hem de sosyolojik/toplumsal yanı olan kompleks bir varlıktır. İnsanın doğasında sevgi, merhamet, şefkat, yardımlaşma gibi içkin duyguların yanı sıra şiddet/saldırganlık, nefret vb. pek çok duygu da yer almaktadır. İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarını aile başta olmak üzere sosyal çevre ve toplum belirler (Hortaçsu, 2012: 72). İnsanın kültürel kodlarında toplumsal değerler ve normlar kadar bireysel duygular da yer alır. İnsan kendi benlik algısını doğduğu süreçten itibaren geliştirmeye başlar ve toplumsal psikolojiyle uyum sağlayarak farkındalığını artırır (Arkonaç, 2001: 198). İnsanın doğasında yer alan arzuları, toplumsal değerler ve normlar tarafından sınırlandırılır, fakat bütünsel manada bunun gerçekleşmesi zordur. Bireyler de bazen toplumsal değerlere ve normlara aykırı hareket edebilirler, söz konusu durumlarda bu bireyler duygu düşünce ve psikolojilerini belirli bir söylem ya da davranışla ortaya koyarlar. Kargış etmek, bedduada bulunmak toplumsal manada değerler ve normlar açısından istenilen bir davranış değildir, fakat sanatsal söylem formları bu davranışların ifade edilmesine olanak sağlayarak bireyin psikolojik buhrandan/bunalımdan çıkmasına ve tekrar toplumsal bütünlüğe kavuşmasına imkân sağlar. Bireyin yaşadığı olumsuz bir durum ya da olay karşısında kendi benliğini, vicdanını sorumlu tutması ve bundan yakınması oldukça normal bir davranıştır, zira bu durum bireyin bastırmış olduğu duyguyla yüzleşmesi ve içerisine düştüğü psikolojik durumdan çıkmasıdır. Bir sağaltım ve katarsis aracı olarak kargışlar; bireysel, sosyal ve kültürel psikolojinin ifade edilmesine imkân verir ve bireye bastırdığı, bilinçaltına attığı duyguları

dile getirmesinde yardımcı olur. İnsanın içinde bulunduğu buhrandan/kaostan çıkmasına imkân veren kargışlar, yine bireyin kendisiyle yüzleşmesi ve hesaplaşması, konuşması yönüyle gerçekleşir. Aşağıdaki örneklerde bireyin gücü dışında gelişen olaylar karşısında yaşadığı benlik çatışmasını ortaya koyduğu kargışlar yer almaktadır.

Yandım ataşına dinsiz, imansız,
Gece gündüz ağlar ağlar yanarım
 (Yücel, 2021: 34)

Birinin *ataşına/aşkına yanmak* bir kargıştır ve onun için gece gündüz ağlamak bu durumun neden olduğu psikolojik sağaltım sürecidir. İnsanın kendisiyle yüzleştiği bu mısradaki, yaşadığı acının tasvirini ateşine yanmak deyimi üzerinden anlatır. Bir insan için gözyaşı dökmek aynı zamanda bir arınma ve bağışlanma isteğini içinde barındırır. İnsan kıymet verdiği bir kişiyi ya da nesneyi kaybettiğinde yaşadığı söz konusu acı hali türkü içerisinde bedduayla dile getirmektedir. Ağlayıp yanmak, yakılmak insanın benliğiyle uzlaşmasını sağlar, gözyaşlarının katarsis etkisiyle birey psikolojik sağaltımını gerçekleştirir ve normal hayata tekrar döner.

Allı, morlu geymiş miyim,
 Bir gün bayram görmüş müyüm,
Kara kına yağmış miyim,
 Ellerimden sorun sorun
 (Yücel, 20021: 38)

Allı, morlu giyinmek, kuşanmak insanın sevinç ve neşe halini yansıtır. *Kara kına yakmak* ise murat almayı, sevinci mutluluğu ifade eder. Bu türküyü dile getiren “*bayram görmedim/ kara kına yakmadım*” derken aslında hayatta güzel günler görmediğini, murat almadığını dile getirmektedir. Şahsın kendisine yöneldiği kargışta, insanın giyim tarzının, süslenme biçimin ruhsal haliyle yakınlık gösterdiğine görülmektedir. Dolayısıyla bu türküde kültürel bir sembol olan *kara kına yakma* üzerinden bireyin yaşadığı buhran ve şansızlık, talihsizlik dile getirilmekte ve kültürel imajlarla duygular anlatılmaktadır.

Al almanın dördünü,
 Sev yiğidin merdini,
 Seversen güzeli sev,
 Çekme çirkin derdini,
Kız ben ölem, yâr ben ölem, kölen olam
 (Yücel, 2021: 45)

Yukarıda mani tarzında yazılmış türküde, insanın bulunduğu ve yaptığı işte var olan potansiyelini gerçekleştirmesi istenir, aslında bu insanın doğasındaki mükemmellik duygusunun türküye yansımalarıdır (Adasal, 1980: 21). Çirkin derdi çekmektense güzel yolunda ölmek, *yoluna kurban olmak/gebermek* hem bir dua hem de bir bedduadır ve türkünün icra edildiği bağlam bu manayı tayin etmektedir. Kişinin sevmediği birisine ya da kendisine ölesin, köle olasin demesi bedduadır, ama bunu birinin uğrunda, yolunda anlamında kullanırsa beddua, dua olmaktadır. Aslında türküyü söyleyen *ben ölem, kölen olam* derken kelimeler üzerinden içerisindeki saf ve çıkarsız sevgiyi ifade etmeye çalışmaktadır. Türk toplumsal yapısında sevgi önemli bir değerdir, insan kendisinden başlayarak yakın çevresini, doğayı sevmelidir. Bu yönüyle bir insana köle olmak, yoluna ölmek ona karşı gösterilen ilginin, samimiyetin söz arıcılığı ile ortaya kon(ul)masıdır. Türk toplumunda, kültüründe, psikolojisinde sevgi daima güven ve adanmışlıkla ilişkilendirilir ve istendik davranışlardır. Aileler çocuklarına küçük yaşlarından itibaren sevgi duygusunu aşılmalı ve toplumsal bütünleşmenin oluşmasına yardımcı olmalıdırlar.

Su yolunda helkelerin ben alam,
Sana gelen kadan, belan ben alam,
Aylar yıllar oldu gözlerim seni,
Gelmiyorsan bari yolla bir selam
(Yücel, 2021: 49)

Malatya yöresinde “*kadan, belan bana gelsin, kadan belan ben alam*” kargışı genellikle sevilen kimseler için söylenir. Kişi bunu kendisi söylüyorsa dua/alkış olarak almak daha doğrudur, fakat başkasına “*kadam belam sana gelsin*” derse kargıştır, söz konusu bu unsurların yerini ve yönünü belirten temel husus kullanıldıkları bağlamdır. Bu kargış Malatya yöresi türkülerinde sıkça kullanılmakta olup kişinin sevdiği uğruna her türlü çileye, acıya katlanmaya hazır olduğunu ifade eden bir sözdür; sevgi ve saygı konusunda, toplumun sosyal ve kültürel değerlerini, psikolojisini ortaya koymaktadır. Su yolunda sevgilinin taşıdığı bakraçları, testileri/yükü almak isteyen icracı/âşık, yârın başına gelecek felaket ve kazalarında kendisine gelmesini murat etmektedir, bu düşünce, tutum ve davranış ise insanın doğasında yer alan fedakârlığı ortaya koymaktadır. Fedakârlık toplumun sosyal psikolojisi açısından incelenmesi ve teşvik edilmesi gereken bir davranıştır. Kültürel kodlarda bu davranış örüntüsünün karşılığı vardır. Bir toplumda fedakârlık ve yardımlaşma at başı giden iki insani içsel duygudur ve sağlıklı bir milletin oluşması söz konusu duyguların güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması ile mümkündür.

Atım araptır benim,
Yüküm şaraptır benim,
Ben yâri görmeyeli,
Hanam haraptır benim
(Yücel, 2021: 71)

Mani tarzında söylenen yukarıdaki türkünün dizelerinde, bir durum tespiti yapılmakta olup seven, sevgiliye karşı içinde bulunduğu sosyoekonomik ve psikolojik durumu izah etmektedir. Araptır, şaraptır, haraptır mısra içi kafiyeyle akustığın ve ritmin sağlandığı türküde, son mısradaki “*hanan harap olsun*” kargışının dönüştürülmüş şekli kullanılmıştır. Aşk kitabında yâri görmek sevgilinin murat ettiği bir durumdur ve aşkı, sevdâyı konu edinen folklor ürünlerinde ayrılık sevdâyı, özlemle eşleştirilmektedir. Söylem analizi (Arkonaç, 2001: 155-156) yaparak izah etmek gerekirse yukarıdaki türküde de sevgilinin sevdiğini görememesinin yarattığı buhran, hanenin/evin yıkılmasıyla yani insanın iç bütünlüğünün, gönül dünyasının dağılmasıyla eş tutulmuştur. Hanem haraptır diyen âşık, bu beddua ile içerisinde bulunduğu psikolojik buhranı, zihinsel kaosu doğrudan dile getirmektedir. Ev ile gönül arasında sembolik bir anlam ilişkisi kuran icracı, kültürel imajlarla toplumsal duyguları kendi ruh hali üzerinden tasvir eder. Toplumsal yapının çekirdeği ailedir, bütünlük açısından aile koruması ve devam ettirilmesi gereken bir kurumdur. Türküde ebeveynlerin birlikteliğinin ailenin ve toplumun devamlılığının zorunlu şartı olduğu dolaylı yoldan ifade edilir. Kültürel psikoloji açısından sadakat ve onun getirdiği birliktelik duygusu ailede çiftlerin takınması ve dikkat göstermesi gereken davranışların başında gelmektedir. Yani gönlün hane ile eşleştirildiği, benzeştirildiği bu türküde kavuşmak, birliktelik ve mutluluk birlikte tutulmuş ve Türk toplumsal yapısının temelinde yer alan sevgi ve saygıya dikkat çekilmiştir.

Beni dertten derde saldın,
Şu gönlümü nasıl çaldın,
Öldüm de belamı buldum,
Güzel bu nasıl sevdaymış
(Yücel, 2021: 74)

“*Belanı bulasın/bela bulmak, sahibine bela olasın*” gibi pek çok şekilde kullanılan beddua/kargış, Malatya yöresinde sıkça söylenmektedir. Sevgiliyle iletişimin ve ilişkide yaşanan problemin realize edildiği yukarıdaki türküde, seven/âşık halinden şikâyetçidir. Seveni dertten derde salan sevgili, sevdasıyla-tutum ve davranışlarıyla âşığı adeta canından usandırmıştır. Sevgilinin bu davranışının altında naz makamında olması inancı yatmaktadır, seven sevdasında sadık ise her derde katlanmalıdır, aşk meşakkattir ve sevgilinin huylarından bir tanesi bu duyguyu âşığa yaşatmaktır. Bütün edebiyatımızı şekillendiren âşık ve maşuk ilişkisi hep bu bağlamda gerçekleşmektedir. Türküde de sevgilinin cefasından kurtulmanın yalnızca ölümle mümkün olduğunu dile getiren âşık, maşukunun fazla nazının kendisini canından usandırdığını dile getirmektedir. Burada beddua ruhsal halin bir aynası olup âşığın psikolojik durumunu ortaya koymaktadır. Kültür yaratıcıya ya da icracıya bazı söylem imkânları sağlar bunu da kelimelerle yapar. Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisinde en derin duygular ölüm gibi bir olguyla eşleştirilerek aktarılır. Kelimeler kültürel anlam ve olaylarla örülüdür. İnsan hayatının son noktası olan ölüm, toplumsal ve kültürel psikoloji içerisinde duygusal bitmişliği de ifade eder. Yani insanın *ölüp belasını* bulması aslında insanın karşındakine ne kadar sadakat ile bağlı olması gerektiğini dolaylı yoldan anlatmaktadır. Sadakat, Türk toplumunun değerler dünyası içinde önemli bir yer tutar, insanın sadakatli olması toplumun sağlıklı olmasının ön şartıdır. Sadakat yani güven bireyleri toplum yapan, kendi benliklerinden çıkaran ve ortak bir ruhu, kimliği inşa eden kültürel, ahlaki değerdir. Bu türküde de sadakat gibi ahlaki değerler için insanın gerektiğinde canan için canından geçilmesinin helal olduğu belirtilmektedir.

Görünmez gözüme dünya âlemi,
Yar küsmüş salmıyor guru selamı,
Al canımı çektirmeden çilemi,
Ateşlere düşüp yanasım geldi
(Yücel, 2021: 117)

Gurbet, ayrılık ve ölüm insanın ruhsal bütünlüğünü bozan ve bireyin toplumsal hayattan çekilmesine neden olan psikolojik durumlardır. Söz konusu durumlar duygusal gel-gitlerin en sık yaşandığı dönemlerdir. Yukarıdaki türküde seven/âşık, maşuku ile yaşadığı küskünlük yüzünden gözlerinin dünyayı görmez olduğunu ve bir selam yollamamasının canını acıttığını ifade eder. Sevgiliyle yaşadığı küslük nedeniyle içerisinde bulunduğu psikolojik bunalımı kendisine yönelttiği “*Allah canımı alsın, ateşlere düşüp yanasım*” kargışı ile ortaya koyar. Bireyler bilinçaltına ittikleri duygularını, acılarını, korkularını sanatsal ifadelerle gün yüzüne çıkartırlar ve söz konusu çatışmayı benliklerinden bu şekilde uzaklaştırırlar. Türkülerde yer alan kargışlar, insanların yaşadıkları toplumsal ve bireysel duyguların şiddetini belirtmek için kullandıkları kristalize sözlerdir. Yani kargışlar bireyin ve toplumun yakınmalarını, şikâyetlerini ve toplumsal, kültürel ve bireysel psikolojik ruh halini açıklar. Bu türküde küslük gibi olumsuz insanî davranışların bireyin ve toplumun yapısını bozduğuna dikkat çekilmiştir. Bireysel ve toplumsal manada küslük istenmeyen insan davranışlarından ve uzun vadede bu davranış bireyler arasındaki toplumsallığın/birlikteliğin çözülmesine neden olmaktadır. İletişime açık olmak, konuşmak ve problemlerle yüzleşerek çözüme ulaşmak sağlıklı bir iletişimin, kültürleşmenin, toplumsallaşmanın ön koşuludur, insanlar küslük gibi durumlarda uzlaşma yolları aramalı ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamalıdır. Aksi halde yardımlaşma, dayanışma ve vefa gibi toplumsal değerler çözülecek; aile başta olmak üzere toplumun tüm insanî değerleri, normları ve yapıları alttan alta çürüyecektir. Sağlıklı bir iletişimin tek yolu barış ve uzlaşma içerisinde etkileşimde kalmaktan geçer, Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisi bu davranışın çocukluktan itibaren kazandırılmasına aracılık eder. Yurtta ve cihanda sulh anlayışı bu davranışı en güzel ifade eden sözdür.

Oğlan yüzüğünü ver ki saklayam,
Yemin edem barmağıma takımıyam,
Senden başkasına gönül verirsem,
Düşem yataklara bir gün kalkmayam
(Yücel, 2021: 166).

Kargışlar, bir toplumun olaylar ve durumlar karşısında gösterdiği tavrı ortaya koyan edebi ürünlerdir ve sözlü ortamlarda iletişimi güçlendiren ya da sonlandıran bir özelliğe sahiptir. İnsanın ve toplumun yaşadığı duygusal ve psikolojik hali yansıtan kargışlar, kültürel psikolojiyi de içinde taşımaktadır. Bu yönüyle kargışlar, dilin ve kültürün verdiği imajlar ve semboller dâhilinde duygusal heyecanların ifadesine imkân verir. Sadakat, toplumsal değerlerin içerisinde yer alan duygulardandır ve güvenle bir tutulur. Toplumsal hayatın varlığında önemli bir etken olan güven, bireysel ilişkilerde sadakate karşılık gelmektedir ki bu da insanlar ve çiftler arasındaki iletişimin sürmesini sağlayan en temel unsurdur (Adasal, 1980: 191). Yukarıdaki türküde de sadakatinde ödün vermek istemediğini belirten sevgili tarafından, güvenin, birlikteliğin nişanesi olarak sevenden yüzüğünü istemesi ve ona ant içmesini anlatılmaktadır. Sevgilinin/maşukun, sevenden/âşıktan söz ve sadakat simgesi olarak yüzüğünü istemesi bağlılık ve güven duygusunun sosyokültürel ve psikolojik ifadesidir. Sevgilinin, türkünün son mısraında “senden başkasına gönül verirsem” sözü sadakate vurgu yapar ve yataklara düşüp kalkmamak onun bu konudaki samimiyetini dile getirir. “Yataklara düşüp kalkmayasın/kalasın” kargışı eylem ve hareketlerinden dolayı zarar görülen insanlara karşı kullanılan sözdür. Yüzük, Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisinde aittliğin, sözün ve sadakatin simgesi olarak ortaya çıkar ve karşılıklı sevgi bağlılığını ifade eder. Türk kültür ve psikolojisinde yüzük, nikâh akti olarak bilinilir, evlilik öncesinde çiftler sadakat ve bağlılıklarını topluma karşı bu takı ile ortaya koyarlar (Kütük, 2017: 201). Kısacası insanlar arasındaki sadakat, toplumsal bütünlüğün yegâne yoludur ve yüzükle sembolleşir. Sağlıklı bir ailenin ve toplumun temelinde sadakat ve güven duygusu vardır. Söz konusu bu kargış sadakat ve güven gibi toplumsal değerlerin önemine dikkat çekmektedir. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından bu türküye bakılırsa insan ilişkilerinde güvenin büyük bir ayrıcalığa sahip olduğunu gösterir ve sadakatin ailede ve toplumda korunması gereken bir değer, davranış olduğunu ortaya koyar.

Fırat kenarında kayık değilem,
Yardan ayrılalı ayık değilem,
Bir çift selamına layık değilem,
Guruya gözlerim yardan ayrıldım,
(Yücel, 2021: 213)

Yukarıdaki türküde yer alan “gözlerim kurusun” kargışı kişinin kendisine takındığı tutumu ve tepkiyi ortaya koymaktadır. Yârdan ayrılmanın verdiği ruhsal çöküntü, bunalım ve sarhoşluk hali bu türküde dile getirilmekte olup âşığın kendisini payladığı/suçladığı görülmekte ve selama layık olmadığı ifade edilmektedir. Türk toplumunda, kültüründe selama layık olmamak, itibarsızlık ve değersizlikle ilişkilendirilir ve istenmeyen davranışlar arasında yer alır. Sevgi, saygı ve selamlaşma toplumsal bütünleşmenin önemli yollarından bir tanesidir. Yukarıdaki türkünün dizelerinde seven/âşık, yârdan ayrılmanın verdiği hüznün neticesinde gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaktadır. Bedensel, ruhsal halini ilk üç mısraada ortaya koyan âşık, içinde bulunduğu çıkılmaz durumu “gözyaşlarım kurusun” kargışıyla açıklamaktadır ve kendisini suçlu addetmektedir. Sosyal ve kültürel psikoloji, türkülerde kullanılan deyimlerden, imaj ve semboller üzerinden belirli duygu ve düşünceleri ifade eder. Gözyaşının kuruması insanın ölme arzusunun dolaylı yoldan dile getirilmesidir. Yârdan ayrılmak bedeni/fiziki ölümden önce, insanın dünya hayatında yaşadığı en

büyük acı ve ıstıraptır, kültürel değerler içerisinde sevginin ve sevdanın büyüklüğünün hakikati aşığın gözyaşlarının akmasıdır. Toplumun sosyal ve kültürel psikolojisinde gözyaşlarının kuruması yani ayrılık ölümle ilişkilendirilerek sembolleştirilmiştir. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından ayrılık ve küslük istenmeyen bireysel ve toplumsal davranışlar arasında yer alır ve söz konusu davranışların yerine dayanışma, yardımlaşma ve birliktelik duyguları ikâme edilmeye çalışılır. Çünkü birlik ve beraberlik hem toplumsal bütünleşmenin oluşmasını sağlar hem iletişimi güçlendirir hem de bireye saygı ve itibar kazandırır. İnsanın varlığı bir başkasının varlığı ile mümkündür, birey benliğini ancak bir başkası üzerinden kurabilir, söz konusu farkındalık kültürel kodlar ve değerler ile oluşturulabilir. Yani “guruya gözlerim yardan ayrıldım” kargışı sadece bireysel bir macera sonunda yaşanan üzüntüsü değildir, aksine toplumsal bir dayanışmanın ve birlikteliğin bozulmasını ifade etmektedir.

Bitsin bu sevdamız bitsin,
Nereye giderse gitsin,
Konuşursam dilim kopsun,
Küstüm kara gözlerine küstüm
(Yücel, 2021: 228)

Yaylanızda çimen vardı,
Etrafını duman sardı,
Ne dedim de bilemiyim,
Ağzım dilim lal olaydı
(Yücel, 2021: 247)

Malatya yöresine ait birbirinden farklı yukarıdaki iki türküde insanın, kendisine/benliğine ettiği isyanı, eleştiriyi, nefreti yansıtan kargışlar yer almaktadır. “*Dilim kopsun, ağzım dilim lal olsun, kör olaydım/gözüm kor olsun*” gibi kargışlar insanın eliyle ve diliyle ettikleri neticesinde pişmanlık duygularını ortaya koyan söz yapılarıdır. Yukarıdaki türkülerde yer alan kargışlar, insanın yaşadığı pişmanlık psikolojisi nedeniyle dile getirdiği özür mahiyetinde yakarışlardır. Vücudun organları; insanın görmesine, dokunmasına, konuşmasına, yürümesine imkân sağlayan, yaşama duygusunu tattıran bedensel araçlardır ve beden ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Parça, bütün ilişkisinin görüldüğü yukarıdaki kargışlarda toplumun sosyal ve kültürel psikolojisi açısından bütünlük duygusu bu semboller üzerinden ele alınmıştır. Birey toplum ile bütünsellik içerisinde yer alan ve yaşayan bir canlıdır. İnsanın dilinin, gözünün ve elinin olmaması ya da bunun kargış şeklinde ifade edilmesi, bütünsellik yani yaşama duygusunun, arzusunun yara aldığı ya da zarar gördüğünü ortaya koyar. Bireyin pişmanlık duygusunun yansıması olan yukarıdaki kargış örnekleri aynı zamanda bastırılmış duyguların ifadesi ve toplumsal alanda insanın tekrar eski sağlığına, durumuna dönme isteğinin dile getirilmesidir. Kısacası insan, bedensel bütünlük açısından önemli olduğu kadar toplumsal yapının da bir parçasıdır. Kişinin sağlıklı olması için bedensel organlarının yanı sıra birlik ve beraberlik içinde güvenli, tutarlı bir hayata sahip olması da önem arz etmektedir. Toplumsal hayatta birlik ve beraberlik ancak bireysel bütünlüklerin oluşması ile mümkündür.

Kara haber geldi bizde inandık,
Şubede albaydan künyeni aldık,
Evlat acısına dağılandık, yandık,
Kör olup da vermeseydim gelini,
Kör olup da vermeseydim yârini
(Yücel, 2021: 298)

Uy Polat’tan aldım da bir salkım üzüm,
Elimlen ettim de kör olsun gözüm,
Anneme, babama da geçmedi sözüm,
Kendi ellerimle verdim ellere yârî
(Yücel, 2021: 380)

Malatya türküleri içerisindeki kargışları değerlendirildiğinde insanların sosyal ve kültürel psikolojileri daha doğru tespit edebilir ve daha mantıklı açıklamalarda bulunmak mümkündür. Türküler genel anlamda bir olay üzerine söylenen sözlü tarih belgeleridir. Bu yönüyle türküleri ve onun içerisinde geçen kargışları, sosyal hayatın gerçekliğinin bir yansıması olarak addetmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Yukarıda her iki türküde yaşanmış elim olaylar neticesinde ortaya çıkmışlardır. İlk türkü askere gittikten sonra kaybolan/ölüm haberi gelen evlatların ardından ebeveynlerin kaybettikleri çocuklarının emanetlerine sahip çıkmaları ve koruma amaçlı olarak

törelere izin verdiği ölçüde gelinlerini bir diğer evlatlarıyla nikâhlanmalarını konu edinmektedir. Ezo Gelin türküsü benzer bir olay üzerine kurulmuştur. Ebeveynlerin askere gönderdikleri evlatlarının yanlış ölüm haberinin alması ve daha sonra askere giden evli çocuğun memlekete dönmesi ve eşinin kendi kardeşi ile evli olduğunu öğrenmesi ciddi bir travmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylesi aile travmaları kavuşmanın getirdiği sevinçten öte ayrılmanın verdiği ayrılık ve törenin dayattığı evlilik eleştirilere konu olmuştur. İlk türküde ki “*evlat acısına dağlandık, yandık*” ifadesi bu duygunun en açık ifadesidir. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından incelemek gerekirse insanların emanetlerine doğrudan sahip çıkmak en doğru erdemdir, emaneti bir başkasının vesayetine vermek yanlış bir davranıştır. Ayrıca istenmeyen olaylar ve acılar karşısında sakin kalmak ve beklemek sonrasında mantıklı kararlar alarak hareket etmek insanlardan istenen doğru davranışlardır. Kısacası toplumsal ve kültürel psikoloji insana aşırı duygu durumlarında karar almanın yanlış olabileceğini bunun da ailesel ve toplumsal travmaya sebep olacağını bize gösterir.

İkinci türkü de ise insanın kendi eliyle yaptığından duyduğu pişmanlığı dile getirmektedir. Bu türkü kırsal bölgelerde yaşayan ailelerin, çocuklarının karar alma süreçlerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin karar alırken çocuklarının düşüncelerine önem vermemeleri ya da çocukların onların sözlerine koşulsuz, şartsız teslim olmaları, Türk toplumsal değerleri ve normları açısından istenen bir davranış değildir. Zira insan büyüklerine saygı gösterip karar alırken onlara danışmakla mükellef olmakla birlikte kendi hayatıyla ilgili kararlar almada cesaretli olmalıdır. Bu toplumun bireylerden istediği doğru davranışlardan bir tanesidir. Aksi halde insan başkasına bağımlı hale gelebilir bu da kişinin hayatta ciddi pişmanlıklar ve travmalar yaşamasına neden olabilir. Dolayısıyla “*annesine, babasına da sözü geçmeyen*” eliyle ettiğinin/yaptığının bedelini hayatıyla/yârden ayrılmayla ödeyecek; sevgi, birliktelik, aşk ve kendini gerçekleştirme gibi istendik duygulardan mahrum kalacaktır.

4.2.2. Sevgiliye Kargış

Kargış etmenin, yakınmanın, bedduada bulunmanın temelinde insanın istek ve arzularını ulaşamamanın verdiği öfke, kıskançlık, korku, engellenme gibi duygu halleri vardır. Beddualarda söz konusu duygu halleri bir nesneye, tabiata, feleğe olabildiği gibi genellikle kişinin karşısındaki sevgilisine ya da sevdiğinedir. Kargışın yerini ve yönünü belirleyen bu husus genelde sevgili üzerine odaklanır. Sevgili; âşığa naz etmesi, usandırması ve çile çektirmesiyle kargış almasına sebep olur. Sevgiliye karşı söylenen kargışlar daha çok bir yakarış halinde yer almakta olup anlık duygusal tepkilerin/ruh halinin ürünleridir. Malatya yöresi türkülerinde sevgiliye karşı kullanılan kargışlar genelde şunlardır; “*aha tutulması, sürüm sürüm sürünmesi, muradı gözünde kalması, kör olması, çaresiz dertlere düşmesi, yanması, yıkılması, iki yakası bir araya gelmemesi, boynunun devrilmesi, ellerinin kohnunda kalması, dilinin kurumması, saçının yolunması*”dır.

Ah dedikçe ahım tuta yar seni,

Her olmaza kul ettin beni,

Ben kendi halimde gezer dururdum,

Yaktın ataşlara kül ettin beni

(Yücel, 2021: 41)

Ah etmek bir yakarış ifadesi olup kulun kendisinin gücünün üstündeki bir durumdan bir güce ya da yaratıcıya sığınmasını dile getirir. Bu türküde yârin ahının tutması, âşığın içerisinde bulunduğu aşk acısını ve yaşadığı pişmanlığı ve bunun sebep olduğu öfkeyi ifade eder. Kendi halinde olan âşığı her olmaza kul eden sevgili, en sonunda nazıyla, çilesiyle onu kül etmiştir. İçerisinde bulunduğu psikolojik durumu izah eden âşık, el âleme kul olmakla sosyolojik bir gerçekliğe de dikkat çekerek toplumsal hayatta otoritesini, saygınlığını kaybettiğini bu dördülikle açıklar. Saygınlık, toplumsal ve bireysel açıdan kişinin benliğinin oluşmasında öneme sahiptir. Kul olmak bireyin

benliğinin yok edilmesi ve şuursuz olmasıdır. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından bireyin kendiliği ancak başkasına bağılılığı kadar farkındalığının da oluşmasıdır. Yani birey toplumsal hayattan ve çevreden hareketle benliğini oluşturur ve başkasından farklılığı ile ayrımlaşır ve özgünleşir. Türküde yer alan kargış, bireyin benliğinin önemine dikkat çekmektedir. Türk toplumsal değerleri açısından her insan kendi varlığı açısından önemli ve saygındır, zira herkes fiziksel olarak benzer bir yapıya, şekle ve organlara sahip olsalar da zihinsel, fikirsel ve düşünsel açıdan birbirlerinden farklıdırlar. Bu farkındalık bir zenginliğin, özgünlüğün ifadesidir. Sosyal ve kültürel psikoloji yönünden insanın kendisine saygısı, aslında topluma karşı takınması gereken tutumun da ifadesidir. Bireysel bütünlüğün saygıdan geçtiği gibi toplumsal birlikteliğin kaynağı da ancak saygı üzerine kurulabilir.

Sürüm sürüm sürünesin
Erim erim eriyessin,
Gît Allah belanı versin,
 Bir daha gözüm görmesin
 Seni zalım seni zalım hey
 (Yücel, 2021: 88)

“Sürüm sürüm sürünesin, erim erim eriyessin” gibi ikilemeler, kargışlar içerisinde önemli bir yer tutar. Bu kargışlar türkülerde de kullanılır ve söyleyenin yaşadığı duyguları daha belirgin ve somut şekilde anlatılmasına aracılık eder. İnsan, belirli eylemler gerçekleştirme gücüne sahip bir varlıktır fakat doğada ve sosyal çevresinde her şeyi istediği gibi değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip değildir. Bu yüzden insan üstesinden gelemediği durumları yazgı, kader, talih ve nasip gibi ilahi bir varlığı kabul ederek ve ona sığınarak içinde bulunduğu kaotik ve çaresizlik halinden zihnen ve bedenen kurtulmaya çalışır. Bireyin karşısındaki kimseye ya da sevgiliye *sürüm sürüm sürünesin, erim erim eriyessin, Allah belanı versin* demesi, içerisinde bulunduğu psikolojik durumu ortaya koyar. Kişi üstesinden gelemediği bazı acı olay ve durumlar karşısında bir yaratıcıya sığınma ve ondan yardımda bulunma yönünde davranışlar sergiler. İnsanın doğasında yer alan söz konusu teslimiyet, inanma duygusu aslında psikolojik bir rahatlama için gereklidir. İnsan bu şekilde yaşadığı problemin ilahi bir yardımla çözüleceğine inanır ve travmatik durumu normalleştirerek gündelik hayata tekrardan adapte olur. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından bireyin şiddet yönünde davranışlarda bulunması bir problemin çözüm yolu değildir. İnsanın ani ve fevri davranışlardan sakınması ve kendisini koruması istendik toplumsal davranışlardandır. Bu kargış aslında bireyin fiziksel şiddetinin bastırılması gerektiğini ifade eder. Sözün gücüyle bireyin içerisindeki şiddetin ifade edilmesi mümkündür, buda ancak kargışla gerçekleşebilir, zira bireyin bastırılmış öfkesinin dolaylı yoldan aktarımına yardımcı olur ve toplumsal bütünlüğün bozulmasını engeller.

Kayıs ağacından da kaysı yolmuşdum,
 Gece, gündüz hayalinle yanmışdım,
 Ben Arguvan'dan bir yâr sevmiştim,
 Oda gitti yad ellere yar oldu,
Murad almaya oy oyy
Yüzü gülmeye oy oyy
 (Yücel, 2021: 383)

Cemal derki **gülmeyessin,**
Kör olasin görmeyessin,
Çaresiz dertlere düşesin,
Dermanını bilmeyessin
 (Yücel, 2021: 135)

“Murat almayasın, yüzün gülmesin, kör olasin, çaresiz dertlere düşesin, dermanı olmayan hastalıklara duçar olasin” Malatya yöresinde sıkça kullanılan kargışlardır ve bunlar halkın ezgili, ritmik söylemine, yani türkülerine de yansımıştır. Murat almak, insanın hayattan zevk alması ve kaliteli bir hayat sürmesidir, kargışlarda ise durum tam tersidir, birine içten ah etmek, onun acı çektiğini ve bir duruma, konuma muvaffak olmamasını dile getirir (Keskin, 2020: 39). Murat almanın baht ve talihle de yakından ilişkisi vardır, türküdeki murat almayasın, insanın karşısındakine duyduğu nefretin, kızgınlığın ve kırgınlığın ifadesidir. Murat almayan bir insanın ya da daha doğrusu

mutsuz bir insanın fiziksel görüntüsü genelde; soluk bir yüz, dalgınlık, görmeyen gözler, suskun diller, kendini ifade etme yetisinin olmaması şeklindedir. Söz konusu iki türküdeki kargışlarda, sevenin kendisini terk eden ve başkasına yâr olan sevgiliye karşı duyduğu hayal kırıklığı, kızgınlık, kırılganlık ve küskünlük belirtilmek istenmiştir. Türk toplumunun sosyokültürel psikolojisinde söz ve sadakat önemli bir değerdir. İnsanların verdikleri söz de durması toplumsal açıdan tasvip edilen bir davranıştır. Gönül ve aşk işlerinde sadakat, sosyal hayatta doğruluk ve dürüstlikle benzer bir anlama sahiptir, sevgililer sözlüdürler, duygusal bir anlaşma olan ilişkide bir tarafın sözünden cayması ihanet olarak adlandırılır. İhanet, sadakatsizlik istenmeyen olumsuz bir davranıştır, dolayısıyla bu iki türküde sadakatsizliğe karşı güvenin istenilen bir davranış olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kısacası insan doğru ve erdemli yaşadığı sürece saygı ve hürmet görür, sadakatsiz insanlar toplum tarafından ötekileştirilir. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından sözünde durmamak, yalan söylemek, insanları beklenti içerisine koyarak onların duygularıyla oynamak ahlaki değerlere uymayan olumsuz davranışlardır. Türk toplumsal yapısında ahlaki değerlere uygun bireyler yetiştirilmesi amaçlanır. Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisinde yalan karşısında doğruluk, sadakatsizlik karşısında güven duygusu yer alır ve bireyler olumlu/istenilen davranışlara uygun yaşadıkları ölçüde kabul görürler.

Bir gün bana yar mı dedin,
Neyini seveyim senin,
Boş yere ömrümü yedin,
O boyun devrüle senin
(Yücel, 2021: 302)

Başına bağlamışta gınalı yağlık,
Lal olsun dillerin söyleme artık,
Sürüden ayrılmış bir meri keklik,
Çeker gider de yaylasına, eline
(Yücel, 2021: 417)

Göz, dil, el, ayak gibi insan bedeninin ayrılmaz parçalarının yanı sıra boy, pos, endam, yüz, saç gibi pek çok fiziksel özellik ve ölçüt de kargışlar içerisinde yer almaktadır. Bir insanın olumsuz tutumlarına ve davranışlarına karşı tepki olarak söylenen kargışlar, toplumsal yargıları da dolaylı olarak ortaya koyar. Aslında birey benlik ve kimliğini topluma bağlı geliştirir, hayat boyunca edindiği kazanımlarda ve kültürleşme sürecinde toplumun büyük bir etkisi vardır. Toplumsal değerler ve normlar çocukluktan itibaren bireylere aile başta olmak üzere sosyal çevre içerisinde verilir. Bireyler çocukluk döneminden itibaren toplumun hassasiyet gösterdiği değerleri taklit eder, anlayıp yerine getirir. Toplumun istedik davranışlarını ifade eden değerler, farklı söylem formları üzerinden gelecek kuşaklara aktarılır. Toplumun tasvip etmediği, onaylamadığı davranışlar da çeşitli deyim, imaj ve sembollerle dile getirilir. Kargışlar bu aktarım araçlarından biridir. Kargışlarda genelde istenmedik davranışlar doğrudan ve dolaylı olarak ortaya koyulur ve olması gereken doğru davranış, eleştirilen olumsuz değerler üzerinden inşa edilmeye çalışılır. Düalistik bir yapı üzerinden değer aktarımına aracılık eden kargışlar, olumsuz davranışı aşağılayıp eleştiri yönetirken olumlu olanın da dolaylı yoldan altını çizer. Özetlemek gerekirse; güvensizlik eleştiriliyorsa sadakatin önemi de aynı şekilde psikolojik bir mesaj olarak bilinçaltına işleniyordur. Türk toplumsal yapısında ve aile kurumunda güven, sadakat önemli bir davranış/değerdir. Yukarıdaki ilk türküde *boyun devrile senin* derken aslında söz konusu sadakatsizliğin karşısında gösterilen bir eleştiri, kınama görülmektedir. Sevgili sevene sadakat göstermelidir, sağlam/güçlü bir aile yapısının temelinde güven vardır, güvenli aileler güvenli toplumun yapı taşlarıdır ve güvene dair değerler bu sosyal yapı içerisinde ancak şekillenebilir.

Yukarıdaki ikinci türküde ise kınalı yağlık bağlamak aslında bölgede kullanılan bir başörtüsü olup genelde sözlü insanların kullandığı bir eşardır. Kınalı yağlık aslında sadakatin, sevginin ve bağlılığın sembolü olup yüceltilirken *lal olsun dillerin* ile sevgilinin eleştirilmesi, onun sadakatsizliğine, güvensizliğine bir eleştiri yöneltmektedir. Zira insanlar şekilsel olarak bazı durumlarda sosyal

statülerini, rollerini ortaya koysalar da bununla uyumlu davranışlarda bulunmamaktadırlar. Bu türküde sevgili olduğu gibi görünmemesi daha doğrusu görüldüğü gibi olmamasıyla kargışa uğramıştır. Zira toplumsal değerler bireylere ahlaki davranışlar kazandırmayı amaçlar, bireyin şahsiyetini bu değerler oluşturur. Söz konusu kargış, sosyal ve kültürel psikoloji açısından bireyin davranışlarında tutarlı, değerlerle uyumlu, normları uygun standart davranış kalıplarına sahip olmanın öneminden bahseder.

Kara tren de yol alıy Cürek'ten,
Oturdum da bir of çektim yürekten,
Dediler ki yârin bir yol gelmiyi,
Oda benim gibi yansın yürekten,
(Yücel, 2021: 378)

Benim gibi de odlar düşe özüne,
Ganlı yaşlar da dolsun iki gözüne,
Yüzüme gülüp de aldattın beni,
Ağdetmişim de daha kanmam sözüne
(Yücel, 2021: 394)

Atımı bağladım dostlar güle, dikene,
Ömrümü tükettin gelin ömrün tükene,
Son bir selam söylen boynum bükene,
Yanar ağlarım oy, ciğer dağlarım oy
(Yücel, 2021: 346)

Şu dağları aşam dedim,
Aşam da dolaşam dedim,
Bir vicdansız yâr yüzünden,
Herkese ben paşam dedim,
Yürü güzel **gülmeyesin,**
Gözyaşını silmeyesin
(Yücel, 2021: 422)

“Muradın gözünde kalsın, murat almayasın, dermansız derde düşesin, gözlerin görmez olsun, dillerin konuşmaz olsun, yanasın yakılasın, ateşlere düşesin, boyun devrile” benzeri kargışlar, Malatya yöresinde halk ağzında kullanılmaktadır. Bu kargışlar aynı zamanda türkülerde de sıkça yer almaktadır ve hepsi adeta insanın yakarışlarını, yıkılmışlıklarını ve çaresizliklerini dile getirmektedir. İnsanın mutlu olması muradını alması ile ifade edilir, hastalığının devası çaresini bulmasıyla mümkündür, bedeninin sıhhatli olması, vücudun sıcaklık ve soğukluk derecesinin belirli bir seviyede olmasına bağlıdır, dünyayı ve nesneleri tanıması ancak gözünün görmesiyle gerçekleşebilir, bu durumların hepsi insanın bedensel varlığının, bütünlüğünün öneminden bahseder. Halk türkülerinde geçen kargışlarda, zalim olan sevgililerin söz konusu bütünlüklerden mahrum kalması seven tarafından arzu edilen bir duadır. Zira insanın kırgınlığı ve küskünlüğü onun dilinden ve tavırlarından hareketle tanımlanabilir, dolayısıyla onun kullandığı kelimeler, semboller belirli istek ve arzuları ifade eder. Yukarıdaki ve aşağıdaki türkü kıtalarında yer alan söz konusu kargışlar, kültürün ve dilin verdiği olanaklar ve imkânlar çerçevesinde insanın yaşadığı psikolojik yalnızlığın, öfkenin, çöküntünün ifade edilmesini sağlamıştır. Sosyal ve kültürel yönden birinin kendisi gibi acılar yaşamasını istemek, dertlere duçar olmasını istemek bireyin içerisindeki yangının, kaosun dolaylı olarak sembolize edilmesidir. Kanlı yaşlar söz konusu isteminin sanatsal yönden ifade edilışıdır.

Tarlaya gidiyi tütün gırmaya,
Ağ, maviler giyinmiş nazar olmaya,
Benden başka o çirkini seversen,
Aman iki yağın bir araya gelmiye
(Yücel, 2021: 272)

Yalvarasın ona, buna,
O senin düşmanın ola,
Ellerin goynunda kala,
Sen de olasın benim gibi,
(Yücel, 2021: 307)

“İki yakan bir araya gelmesin, ellerin koynunda kala” kargışları insanın karşısındaki kimseden memnun olmadığını ve onun işlerinin rast gitmemesini, problemler yaşamasını ve kendisinin yaşadığı ıstırapı karşısındakinin de yaşamasını istediği durumlarda kullanılır. Yukarıda yer alan türkünün dörtlüğünde bölge insanının coğrafi şartları, tarım ürünleri, insanların giyim tarzları ve süslenme şekilleri hakkında bilgi vermenin yanı sıra iki sevgili arasındaki söze ve sadakate de dikkat çekilmektedir. Malatya yöresinde mavi giyinmek nazar inancıyla ilişkili kültürel bir sembol ve

korunma yoludur, ayrıca tütünün hasat edildiği temmuz ve ağustos ayları Malatya’da hava sıcaklıklarının en yüksek olduğu zamandır ve bu günlerde insanlar koyu renkli kıyafetler yerine açık renkli elbiseler giymeyi tercih ederler. Bunun sebebi güneşin sıcaklığından korunmaktır. Türküde bölgesel ve kültürel semboller üzerinden aslında sevgilinin iki kişiye birden gönül vermesinin doğru olmadığına dikkat çekilerek aldatılma/ihanet duygusunun yanlışlığına vurgu yapılmaktadır. Seven, *iki yakan bir araya gelmesin* diyerek de sevgiliye aldatmanın yanlış olduğunu ve insanın ancak bir kişiye sadakat göstererek mutlu olabileceğinin altını çizmektedir. *İki yakası bir araya gelmesin* deyişi aynı zamanda kişinin geçim sıkıntısı yaşaması, ihtiyaçlarını giderememesi ve zor duruma düşmesi anlamını da içinde ihtiva etmektedir. Bu kargışta, sevgide sadakatin önemi vurgulanmakta ve sosyal, kültürel psikoloji açısından çiftler arasındaki bağlılığın, güvenin, sözleşmenin öneminden bahsedilmektedir. İkinci türküde yer alan *ellerin koynunda kala* kargışı ise kişinin kendisini hayal kırıklığına uğratan kimseye karşı gösterdiği tepkiyi dile getirmektedir. Zira çaresizlik durumunun dile getirildiği bu kargışta kişinin problemlerine çözüm bulamaması istenmektedir. Birey sosyal hayatta yaşadığı problemleri çözüme ulaştırmaya çalışır fakat bunu yaparken kendisini söz konumu duruma getirenlerden de şikâyetçi olur. Bir kimseye *elleri koynunda kalsın* demek, hayatta başarı sağlayamaması, daima çözümsüz bir sarmal içerisinde bulunsun demektir. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından bu kargış; insanlar arasında güven ve sadakatin önemli bir değer ve davranış olduğunu ortaya koyar ve bireylerin birbirine karşı doğru ve sadık olmalarını ister. Söz konusu davranışlarda bulunmayan şahıslar ise kargışlar üzerinden eleştirilir ve onların hayat boyu her konuda sıkıntı çekmeleri istenir.

Bir garip bülbül oldum da gondum dikene,
Garip bülbül idim de gondum dikene,
Tükettin ömrümü de ömrün tükene,
Sen de dersin benden başka yar yoğdur
(Yücel, 2021: 276)

Yukarıdaki türküde sevgiliye karşı gösterilen bir tepki yer almaktadır. Tepkinin sebebi sevgilinin acımasız olmasıdır, bu duygu durumu diken üzerinden sembolleştirilmiştir. Ayrıca sevgilinin sevene “benden başka yâr yoktur” demesi onun ne kadar kibirli ve kendini beğenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Eleştirilen bir davranış olan kendini beğenme/kibir toplumsal değerlerle uyumsuzluk gösterir ve insanları toplumsallıktan uzaklaştırıp narsistleşmeye götürür. Sevenin sevdiğine *ömrün tükene* demesi bireyin yaşadığı öfkenin, kızgınlığın ve hayal kırıklığının açık bir ifadesidir, zira seven sevgilinin takındığı tutum ve davranışlardan rahatsızdır. Onun bu öz güveni ve kendini beğenmişliği sevenin ona karşı olan duygularının nefrete dönüşmesine sebep olmuştur. Çünkü kültürel psikoloji açısından bir insana *ömrün tükene* demek sevginin nefrete, aşkın ayrılığa, hayatın ise ölümle sonlanması anlamına gelmektedir.

Benden selam söyleyin nazlı yâre,
Gelsin şu halimi görsün de gitsin,
Eğer beni görmek dilemezse,
Saçını mezarıma yolsun da gitsin
(Yücel, 2021: 443)

Dilek pınarının suyu kesile,
Orda düştüm ben bitmez çileye,
Seviyorsan eğer gel düş peşime
(Yücel, 2021: 328)

“Saçı mezara yolmak, dilek pınarının suyunun kesilmesi” Malatya’da sıkça kullanılan kargışlardır ve türkülere de bunlar geçmiştir. Söz konusu kargışlarda sevgilinin istenmeyen davranışları eleştirilmekte ve onun yaratıcı tarafından cezalandırılması arzu edilmektedir. Zira nazlı yârin/sevgilinin sevene karşı umursamazlığı ve ilgisizliği eleştirilirken ayrıca kendini beğenmişliği, kibri de eleştirilmektedir. Zira saç kadında bir güzellik unsurudur. Sevgilinin saçını sevenin mezarının üstüne yolması sosyal ve kültürel psikoloji açısından bir sembol olarak ortaya

çıkılmaktadır. Çünkü insan hayatında bazı pişmanlıkların çaresi yoktur, sevgili geçmişe yönelik birtakım olayları değiştiremez, bunlardan bir tanesi sevenin ölmesidir. Aslında türküdeki bu kargış son pişmanlığın fayda etmeyeceğini dile getirir. Toplumsal ve kültürel psikoloji insanlar arasındaki ilişkilerde uyum ve anlaşmanın önemli olduğunu belirtir. Yani kibir, kendini beğenme bireylerin birliktelik kurmasını engelleyen olumsuz davranışlardır ve toplumsal, ailevi bütünleşmenin önünde engel teşkil etmektedir. İkinci türküde yer alan *dilek pınarının kurması* ise *elleri koynunda kalsın* deyiminin farklı bir versiyonudur. Bu kargışta sevgilinin davranışlarından duyulan rahatsızlık belirtilmektedir. Seven sevdiğine bu kargışla, kendisine çeki düzen vermesini aksi halde istek ve muradının olmamasını temenni etmektedir. Toplumsal ve kültürel psikoloji açısından *dilek pınarı kurması* sembolik bir söylemdir ve insanın hayatta bir şeye muvaffak olamamasını dile getirir. Çiftler arasında sevgi, saygı ve uyum istenilen davranışlardır, bu davranışların sürdürülmesi sağlıklı toplumun oluşmasının tek yoludur. Söz konusu kargış bu konuya dikkat çekmekte ve ailenin, toplumun temelinde yer alan, sağlıklı ilgi, iletişim, sadakate dolaylı yoldan vurgu yapmaktadır.

4.2.3. Hısım-Akraba

İnsan doğası gereği bir ailenin, sosyal yapının, çevrenin içine doğar ve büyür. Aile başta olmak üzere sosyal çevre insanların duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirir. Birey küçüklükten itibaren toplumsal normları ve değerleri öğrenmeye başlar ve bu yönde davranışlar sergiler. Aile toplumsal yapının mihenk taşıdır ve genelde folklor ürünlerinde özelde ise halk türkülerinin içerisindeki kargışlarda çokça yer alır. Bu kargışların genelde anne-babaya, kardeşe, hısım, akrabaya karşı yapıldığı görülmektedir.

4.2.3.1. Anne-Babaya Karşı Kargış

Ebeveynler, ailenin oluşmasına ve toplumun varlığını sürdürmesine aracılık eden insanlardır. Evlilik kurumu, aile olmayı ve toplumun bütünlüğü için üremeyi, çalışmayı ve değerler aktarmayı anne ve babaya ait sorumluluklar arasında görür. Aile, özellikle de anne ve baba hemen her folklor ürününde çeşitli yönleriyle konu olur. Türküler içerisinde yer alan kargışlarda anne ve babaya karşı genelde sitem ve yakınmada bulunduğu görülür. Bunun sebebi ebeveynlerin çocuklarının hayatını olumsuz etkileyecek kararlar almış olmalarıdır.

Gezmedim, yorulmadım Cemil,
Boş yere kırılmadım Cemil,
Sana benzer dünyada Cemil,
Bir başka benzer bulamadım
Yetim kalasın Cemil,
Anan öle cemil
(Yücel, 2021: 143)

Malatya'nın kavakları,
Dökülüyor yaprakları,
Öksüzöğlü'nu vurmuşlar,
Cemil çürütüyor toprakları
Anan öle öle Öksüzöğlü
Bacın öle öle Öksüzöğlü
(Yücel, 2021: 195)

Malatya türkülerinde yer alan kargışlardan bir diğeri ise kişinin kendi ailesine ya da sevdiğinin/sevgili(s)i'nin ailesine karşı söylediği sözlerdir. Bu kargışlarda görülen en tematik duygu ayrılık ve aşk acısıdır. Sevgiliden ayrılan âşık kavuşmalarına engel olan kızın annesine ya da babasına kargış eder. “*Yetim/öksüz kalasın, anan öle, sürünesi anası/anası sürünsün, anası kocasız kalsın*” kargışları bunlara örnek gösterilebilir. Yukarıda yer alan türkülerde genelde kızın/sevgilinin sevenin annesine karşı söylediği kargışlar yer almaktadır, fakat *Malatya'nın Kavakları* türküsünde durum çok farklıdır. Bu türküde oğlunu kaybeden bir annenin duyduğu elim acı dile getirilmektedir. “*Anan öle Öksüzöğlü*” derken aslında bir annenin evladını kaybettiğinde yaşadığı hüznün ve matem ifade edilmektedir. Anne oğlunun yerine can vermeye hazır olduğunu ama beklenmeyen ecelin, oğlunu canından ettiği için yakındığı görülmektedir. Aslında annenin fedakârlık ve oğlu için canından nasıl vazgeçebileceğini doğrudan ortaya koymaktadır. Türk toplum ve aile yapısında

çocuk, ailenin ve soyun devamlılığını sağlayan tek varlıktır. Bu yüzden aileler adlarını taşıyacak çocuklarını iyi yetiştirmeye ve onlara özen göstermeye dikkat ederler. Sevgi, şefkat, vefa ailede çocuklara kazandırılan sosyal ve kültürel değerlerdendir, bunlar toplumun genel psikolojisini yansıtır ve türkölere de söz konusu değerler doğrudan ve dolaylı olarak konu olur. Dolayısıyla fedakârlık aile ve toplum açısından istenen olumlu sosyal ve kültürel bir davranıştır. Toplumsal birlikteliğin en önemli sacayağını dayanışma ve fedakârlık oluşturur, bireyler ancak sevdikleri için çaba sarf ettiklerinde güçlü ilişkiler kurabilirler.

Serin olur Sarıçiçek yaylası,
Beni del eyledi yârin sevdası,
İstedim de vermediler o yâri,
Sebep oldu sürünesi anası
(Yücel, 2021: 230)

Malatya'dan Arguvan'a,
Başım düşer hep bir yana,
Sevdim sevdim alamadım,
Anası kocasız kala
(Yücel, 2021: 376)

Yukarıdaki iki türkölde ebeveynlerin çocuklarının kararlarına saygı göstermemeleri ve onların evlilik gibi bireysel kararlarına saygı duymaları gerektiği dolaylı olarak ortaya konulmaktadır. Zira bireyler, evlilik gibi konularda önemli kararları kendileri almalı ve bu yönde harekette bulunmalıdırlar. Aksi halde huzursuz ve mutsuz aile yapıları ortaya çıkmakta ve çiftler arasında uyuşmazlık, anlaşmazlıkların görülmesine neden olmaktadır. Aileler çocuklarını yetiştirmekle mükellef oldukları kadar onların aldıkları önemli kararlara da saygı duymalarıdır. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından bir bireyin benliğinin ve kimliğinin oluştuğunun en net göstergesi kişinin kendi karar alma kabiliyetinin ve sorumluluk duygusunun gelişmiş olmasıdır. Aileler bu yüzden bireylerin benlik ve kimlik geliştirme sürecinde çocuklarının kararlarına saygı duyarak destekleyebilirler. Ailede kendi kararlarını alan bireylerin yetiştirilmesi, toplumun ilerlemesinde önemlidir. Zira güçlü bir toplumun oluşması ancak güçlü sorumluluk alma yetisine sahip bireyler ile gerçekleşebilir. Ebeveynlerin, çocuklarının aldıkları kararlara saygı duymalıdır. Bu davranış toplumsal ve kültürel psikolojinin yukarıdaki kargışa doğrudan yansımasıdır.

4.2.3.2. Kardeş-Bacıya Kargış

Aile toplumsal yapının çekirdeğidir. Kan bağı ile kurulan akrabalıklardan bir tanesi kardeşliktir. Kardeşlik aynı ebeveynlerden olmakla birlikte farklı anneden ya da babadan olmakla da ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Türk toplumsal yapısında ve aile içerisinde öz, üvey kavramları yer almaktadır. Bilindiği üzere öz kardeş aynı anne ve babadan, üvey ise ayrı olmak şartıyla anne ya da babadan kaynaklı evlilik sonucuyla meydana gelmektedir. Türk toplum yapısında ailenin önemli bir yeri vardır, kardeş olmak aynı değerlerde ve duygularda birleşmeyi ve bütünleşmeyi ifade eder, bu yönüyle toplumsal bir mayaya benzer. Toplumsal yapının temelinde güçlü birlik ve beraberlik duygusu vardır, kardeş ve bacı kelimeleri de bu duyguları ifade eden bağlardır. Karşılıksız, menfaate ve çıkara dayanmayan bu ilişki tarzında vefa ve yardımlaşma önemli bir yer tutar. Türk toplumunun kültürel kodlarında ve psikolojisinde kardeşliğin birliktelik, samimiyet ve yakınlıkla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bundan dolayı insanlar kendilerine yakın gördükleri kimselere abla, ağabey, kardeş, bacı kelimelerini kullanmaktadırlar.

Halk türköllerinde ve bu söylem formunun içerisinde yer alan kargışlarda kardeşlik, bacılık öne çıkmaktadır. Toplumun vefa ve fedakârlık duygusunu yansıtan söz konusu kargışlar beddua olmanın ötesinde duayı temsil etmektedir. İnsanın kendisini, benliğini sevgi ve dostluk için adadığı aşağıdaki iki dize bunu anlatmaktadır:

Sabahınan sabahınan,
Kahve de gelir tabağınan,
Bacın sana kurban olsun da,

Kucağında bebeğilen,

Di bacın öle, ölmeye de ne gün göre
(Yücel, 2021: 219)

“Kucağında bebek ile kardeşe canını feda etmek” vefakârlık duygusunun en açık söylemidir. Zira Türk toplumun değerleri içerisinde toplumsallık, ilişkisellik, yakınlık ve çevre önemli yer arz eder. İnsan anlamı başkasıyla bulur, kişi kendi varlığını ancak bir ötekinin varlığıyla bütünleştirmek şartıyla gerçekleştirebilir. Türklerin sosyal davranışları içerisinde toplumsal değerler ön plandadır, insanlar arası yakınlık ve vefa bu ilişkilerin göstergesidir.

4.2.3.4. Kirveye Kargış

Kirve ve kirvelik müessesesi, Türk toplum ve aile yapısıyla ilişkili bir kavramdır, temelinde yakınlık, yardımlaşma ve duygusal akrabalık ilişkisi yer almaktadır. Genellikle ailelerin erkek çocuklarını sünnet ettirirken kendilerine yakın gördükleri aile ve insanları seçmeleriyle ortaya çıkar ve kirve sünnet sürecinde aileye maddi ve manevi anlamda yardımda bulunan kimselere denilir. Bu yakınlıkta kan bağı değil anlaşma ve dostluk ön plandadır.

Aşağıdan gelir omuz omuza,
Çiğdem de karışmış güle, nergize,
Benden selam olsun o vefasıza, o hayırsıza,
Baba bayramınız mübarek ola,
Kirve bayramınız garalı gele
(Yücel, 2021: 59)

“Bayramınız karalı gele” kargışı Anadolu’nun pek az bölgesinde rast gelinen bir kargıştır ve bu kargışın ortaya çıkmasında tarihi ve yaşanmış acı olayların etkisi vardır. Yukarıdaki türkü gerçek acı bir olay üzerine yakılmıştır. Kirvenin kınandığı bu türküde, insanının yakınıni kaybetmesi sonucunda duyduğu üzüntü ifade edilmektedir. Bayram sosyal ve kültürel psikoloji açısından Türk toplum ve geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir ve genelde kutlama, şenlik ve eğlencelerle birlikte gerçekleştirilen dini ve milli günleri işaret eder. Dolayısıyla söz konusu kargış bayram gibi insanların neşeli olduğu bir zamanda bir takım yakınların üzüntü çekmesini arzu etmesi yönüyle psikolojik bir durum arz etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse birlik ve beraberlik zamanında insanın omuz omuza, gülün nergisle bir arada olduğu günde aile evinde bayram olurken acı bir olayın, ölümün istemsiz şekilde yaşanmasına neden olan bir yer/mekân olarak kirvenin evi kınanmaktadır. Çünkü bu acı olay kirvenin istenmeyen kurşunu nedeniyle gerçekleşmiştir, saldırganlık Türk toplumsal değerleri açısından istenmeyen bir tutum ve davranıştır. Bu türküde de insanın gösteriş ve güç için yapmış olduğu şiddet/benlik duygusu eleştirilmektedir, zira söz konusu davranış genç bir insanın hayatına sebep olmuş ve bir yuva yapılmadan yıkılmıştır. Bu kargış, tarihsel bir olay üzerinden şiddet/dikkatsizlik tarzı davranışlarda bulunanları yermekte ve toplumda büyük acılara sebebiyet vermesi yönüyle de kınamaktadır. Dolayısıyla sosyal ve kültürel psikoloji açısından *bayramın karalı gelmesi* kargışı şiddet ve saldırganlık olaylarının eleştirilmesini ifade eder. İnsanların şiddet ve öfkeyle hareket etmemeleri toplumun bireylerden istediği davranışlardır.

4.2.4. Düşmanlara/ Engel Olanlara Kargış

Sosyal psikoloji bir davranış bilimidir ve insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının arkasında kültür belirleyici bir role sahiptir. Toplumların kültürleri birbirinden farklılık arz eder, dil ve değerler dünyası bu farklılığın altında yatan temel sebeplerdir. İnsan sosyal çevre içerisine doğar ve bu süreçte kültürün etkisiyle davranış geliştirir, söz konuş davranışların dışa vurduğu ya da yansıttığı türlerden bir tanesi türkülerdir. Erdener’e göre türküler içsel ve toplumsal

benliklerimizin davranışlarımız yoluyla dışa vurulmasıdır (1982: 91). Yani müzik toplumsal psikolojinin, bireysel yaşanmışlıkların sözlü olarak ritme, armoniye dönüşmesidir. Bu yönüyle türküler bir davranış şeklidir ve belirli duyguları çeşitli sembollerle aktarır. Merriam'a göre türküler davranışları, davranışlar da müziği doğrudan şekillendirir (1964: 25). İnsanın sitemkâr olduğu, yakındığı davranışlar kargışlar olarak şekillenir ve türküler içerisinde yer alırlar. Bu kargışlar bazen tanınan bazen de tanınmayan ama davranışlarıyla eleştirilen kimselere yöneltilir. Düşman ya da engelleyici tipler, kargışlarda sıkça geçen insan modelidir ve onların insan ilişkilerine verdikleri zararlar doğrudan ve dolaylı olarak dile getirilir ve kınanır.

Etek Sarı Sen Etekten Sarısan/sarısın; düşmana, engel olanlara karşı kargışın/bedduanın geçtiği Malatya türkülerinden yalnızca bir tanesidir.

Sallanarak gelin indi pınara,
Lütfeyle ki gelin atım sulana,
Seni benden beni senden ayıran,
Ölmeye de mezar mezar dolana
(URL-1)

Yukarıdaki türkü bendin de seven ama kavuşamayan âşığın duygu, düşünce ve hayallerini dile getirilir. Âşık Vahap'a ait olan bu türkü; adetlere, geleneklere ve göreneklere dolaylı yoldan vurgu yapılarak toplumun değer normlarına, tutumlarına ve yaptırımına dikkat çeker. Başkasının yârine/sözlüsüne, nişanlısına bakmak toplumsal değerler ve normlar açısından kabul edilmez bir davranıştır. Böyle davranışlar toplumsal hayatta çözülmelere sebep olur ve milletin mayası kabul edilen kültürün, gelenek ve göreneklerin önemini azaltır. Bu yüzden toplumsal değerler ve davranış örüntüleri açısından başkasına ait olan sözlü kadına ya da eşyaya bakmayı yasaklar. Ayrıca söz konusu toplumsal değerlere, davranış örüntülerine uymayan bireylere toplum tarafından yaptırım uygulanır. Türkünün hikâyesine göre Âşık Vahap'da nişanlı bir kıza gönül verir ve kavuşması mümkün olmayan bir sevdaya tutulur, adetler, gelenekler, toplumsal değerler bu iki insanın kavuşmasına engeldir. Âşık Vahap, yaşadığı seveda ve kavuşamama acısından “*Seni benden beni senden eyleyen/Ölmeye de mezar mezar dolana*” diyerek de engel olanlara beddua eder ve içinde bulunduğu psikolojik durumu ortaya koyar. “*Mezar mezar dolanmak*” Malatya yöresinde sıkça kullanılan bir kargış/bedduadır. Bu kargış genelde insanların mutluluğuna engel olan kimselere söylenmektedir. Burada aslında sevenleri ayıran, engel olan insanlar kınanmakta ve dünya hayatından ebedi hayata geçişte bir kapı olan kabul edilen toprakta/ mezarda yatacak yerlerinin olmaması istenmektedir. Fakat bu ilişkinin olmasına engel olan toplumsal normlardır, ahlaki değerlerdir, Âşık Vahap toplumsal normların yaptırımına değil onu uygulayanlara ilençte yani lanette bulunmaktadır. Zira toplumun ahlaki değerlerinin ve normlarının bir anda değişmesi kolay değildir.

Malatya yöresinde; ayrılık, ölüm ve gurbet konularını ele alan hemen her türküde bir beddua/kargış yer almaktadır. Yöreyle ait ayrılığı konu alan türkülerden biri de Ağla ki gözlerim yâri bulasın'dır. Bu türkü üç dördlük biçiminde olup her dördlüğün son mısraında bir beddua bulunmaktadır.

Ağla ki gözlerim yâri bulasın,
Akan gözyaşlarım kana bulansın,
Verin bana kara gözlü yârimi
Vermeyenler yansın yasa bulansın.
Alıp da vermeyen benim nazlı yârimi,
Cehennem 'de yansın Allah aşkına.
(Yücel, 2021: 149)

Yukarıdaki türküde ayrılığa karşı psikolojik bir isyan hissedilmekte olup duygusal katarsis/arınma sözün gücüyle sağlanmaktadır. Âşık/seven nazlı yârinden ayrı düşmüş olup ona kavuşmanın yollarını aramakta ve duygularını dile getirmektedir, fakat her sevgilinin kavuşmasına engel olan insanlar bu türküde de görülmektedir. Duygularının gerçekliğini, samimiyetindeki doğruluğu “*ağla ki gözlerim yâri bulasın*” diyerek ifade eden seven, engel olanların da “*Vermeyenler yansın yasa bulansın*” diyerek kendisi gibi acı çekmelerini, yasa bulanmalarını, cehennemde kalmalarını istemektedir. Aslında burada geleneğin izin verdiği imkânlar ve dilin söz varlığı çerçevesinde yaşanan psikolojik durum anlatılmakta ve insanları ayırmanın, fitne çıkarmanın doğru olmadığı dile getirilmektedir. Türk toplumunun sosyal ve kültürel değerlerinde, inancında sevenleri ayırmak, onların kavuşmasına engel olmak yanlış bir davranıştır, ayrılığa sebep olanlar kınanmakta ve adlarından kötü şekilde söz edilmektedir. Hemen her folklor ürününde karaçalı, kafır, zalim, vicdansız vs. sıfatlarla bu kimseler tanımlanmaktadır. Toplumun ahlaki kuralları ve değerleri çerçevesinde yaşanan har aşk kutsaldır ve çiftlerin kavuşması toplumsal ve kültürel psikoloji açısından istenen bir davranıştır.

Al yeşiller geyinmiş anam geline bağın,
Salınıp giden o yavrum boyuna bağın,
Ak gerdan altına yavrum gülleri tağın,
Ben sarmadım saran gollar murad almasın
(Yücel, 2021: 47)

Kıskançlık, insan doğasında yer alan temel kusur ve günahlardan biridir. Normal bir dereceye kadar olağan kabul edilebilecek bu duygu, özellikle çocukluk döneminde ortaya çıkar ve bastırılmazsa, kontrol edilmezse birey ve toplum için ciddi problemlere yol açabilir (Adasal, 1980: 159). Başlangıçta bir şeyi ya da bir kimseyi, nesneyi tutkulu şekilde isteme ve arzulama olarak ifade edeceğimiz kıskanma duygusu, abartıldığı takdirde anormal bir hastalığı da dönüşebilir. Yukarıdaki türkünün son mısraında yer alan “*ben sarmadım, saran gollar murad almasın*” ifadesi bireyin içerisindeki kıskançlık ve düşmanlık duygusunun dışa vurmasıdır. Kıskançlık toplumsal bütünleşmenin ve birlikteliğin oluşmasını engelleyen olumsuz bir davranıştır, sosyal ve kültürel psikoloji açısından bu davranış Türk töresiyle ve değerleriyle uyumsuzluk gösterir ve bundan dolayı da aşırı kıskançlık gösterenler dolayı yoldan eleştirilir.

Aha kılıç aha meydan vurana,
Ben o yârim kölesiyim kime ne,
Beni yârdan yâri de benden ayıran,
Uy dilerim ki gapı gapı dilene
(Yücel, 2021: 266)

Sabağtan sabağtan da esmesin yeller,
Bugün efkârlıyım da açmasın güller,
Seni benden eden de şu zalim eller,
Sebeup olan da sürüm sürüm sürünsüne,
Sebeup olan da avuç avuç dilene
(Yücel, 2021: 408)

“*Kapı kapı dilenmek, avuç açıp dilenmek, sürüm sürüm sürünmek*” ikilemelerden oluşan kargışlardır ve söz konusu bu ikilemeler isteğin ve dileğin daha vurgulu şekilde ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. İnsan hayatında çeşitli problemlerle karşılaşır ve bunları aşmanın yollarını arar, bazen bu problemleri aşarken bazen de engeller dolayısıyla üstesinden gelemmez. Yani engellenmek insan davranışlarının, dürtüsünün altında yatan ve tepkisel söylemlere neden olan bir tepki ya da güçtür. Söz konusu engel bir insan, eşya veyahut nesne olabilir. Türkülerde genelde insan faktörü bir engel olarak ortaya çıkmakta ve kargışlarda sıkça geçmektedir. Yârdan/sevgiliden ayrılmaya neden olan pek çok durum ve kimse söz konusudur. Bu kimseler toplum tarafından kınanmaktadır, çünkü birlik ve beraberliğin karşısında olmalarından dolayı gün yüzüne çıkmaktadırlar. Sosyal ve kültürel psikoloji açısından birlik ve beraberlik, iletişim ve etkileşim önemlidir. Ailenin ve toplumun temelinde söz konusu bu güçlü duygular yer almaktadır. İnsanın

birlik ve beraberliğine engel olan kimseler ve nesneler doğrudan ve dolaylı olarak eleştirilmiştir. *Kapı kapı dilenmek, avuç açıp gezmek, sürüm sürün sürünmek* istenmeyen bu davranışın kargış şeklinde ortaya konulmasıdır. Toplumsal birlik ve beraberliğin karşısında olan herkes ötekileştirilmektedir. Türk toplumunun sosyal ve kültürel değerleri; ayrılmayı değil kavuşmayı, çatışmayı değil uzlaşmayı, ötekileştirmeye değil bütünleştirmeyi bireylere kazandırmayı amaçlar, bunları da genelde sözlü anlatım formları üzerinden verir.

4.2.5. Talihe/ Şansa, Kadere/ Feleğe Kargış

Talih, kader, felek insan hayatının merkezinde yer alan konulardan biridir. Şans, baht olarak da adlandırılan talih, hayatın zamanın akışıyla insanlara getirdiği iyi ve kötü durumları ifade etmek için kullanılır. Halk psikolojisinde kader, talih insanın değiştirmesi mümkün olmayan alın yazısı olarak adlandırılır. Bu yüzden kadere ve talihe karşı koymak mümkün değildir. Önlem almak tedbir olarak tavsiye edilse de başa gelecek olana çare yoktur. Dolayısıyla toplumun kolektif belleğinde yer alan sığınma, yakarma ya da şikâyet duygusu kargışlar aracılığı ile dile getirilir. Türk toplumunun davranış örüntülerinden tahammül ve sabır, kaynağını kültürden alır. Bu davranışlar bireylerin ve toplumun olaylara karşı bakış açısı ifade eder. Bu yüzden eğer kader ağlarını örmüşse insanın eli kolu bağlanmıştır, şans ve talih ondan yana olmayacaktır. Kişiye düşen kendi çabası dışında bir gücün her şeyi tasarladığını, planladığını bilmesi ve buna rıza göstermesidir. Bu bağlamda türkülerde de kader, talih, felek ve şans birbiriyle ilişkili en çok kullanılan kavramlardır. Kaderden, felekten ve şanstın yana şikâyetle bulunmak, arzulara ulaşamamanın, murada ermemenin doğrudan ve dolaylı ifadesidir. Bu yüzden türkülerde felek murat vermemesi, dönekliliği ve cefasıyla ön plana çıkmaktadır. Kargışlar içerisinde de en çok felek ve talihe karşı bulunulan yakarış ve yakınma yer almaktadır.

Beyler deresinden aşdım gediği,
Kutnu kumaş, fistan yârin giydiği,
Herkesin yanında gezer sevdiği,
Kör olası kader ayırdı bizi
(Yücel, 2021: 77)

Gidersen derdinle kalayım gıryan,
Yaralarım göz göz, ciğerim bürryan,
Günü görmedim ey çark-devrân,
Bu talihim bana küstü gidiyor hey
(Yücel, 2021: 147)

Kör olası kader deyimi, kargış olarak Malatya yöresinde kullanılmaktadır. İnsanın kendi talihinden yakındığı bu türküde ayrılık ve özlem dile getirilmektedir. Sosyal psikoloji açısından ayrılık; istenmeyen durumlar ve olaylar neticesinde gerçekleşen uzaklığı-mesafeyi ifade eder. Türk toplumunun kültürel yapısında ve geleneğinde ayrılık istenmeyen bir durumdur ve geleneğin, kültürün yok olmasına neden olur. Sağlıklı bir iletişim ve etkileşimde yakınlık önem arz eder, yani *kör olası talih* insanları ayırır ama gönül kolay ayrılmaz. Kader ve talih bu yönüyle türküde şikâyet konusu olur. Diğer türküde ise *gidersen derdinle kalayım gıryan* ifadesi ayrılıktan yana olan korkuyu dile getirmektedir. Zira talihin, mutluluğun ancak beraberlikle mümkün olduğu, ayrılığın ise insanı dağlayan/yaralayan bir kor olduğu belirtilmektedir. Sosyal ve kültürel psikoloji terminolojisiyle ifade etmek gerekirse; sağlıklı bir iletişim ve etkileşim buna bağlı toplumsal birlik ve bütünlük ancak birlik, beraberlik ve yakınlık ile mümkündür. Ayrılık, ötekileştirme ve uzaklık insan iletişimine zarar veren en büyük tehlikedir. Kısaca kültürel psikoloji bireyleri bir başkasıyla ancak iletişim ve etkileşim kurmakla insanın iç huzurunu yakalayabileceğini ifade eder, fakat hayatta her şey insanın istediği gibi gitmez ya da olmaz işte kabullenilmesi gereken bu zor durum bir kader, talih inancına dayanıp başa gelen durumlara sabretmek ve teselli bulmaktır.

Bahçelerde yeşil otlar, kuzular,
Yandı bağrım sızım sızım sızılar,
ezelden,

Bağlarına giremedim gazelden,
Ağ gözün kör mü sevmeyeydin

Olmaz olsun Bedo kötü yazılar,
Gitme Sema gitme alacam seni,
Alıp da sineme saracam seni
(Yücel, 2021: 250)

Mevla'yı seversen doğrul mezerden,
(Olmaz olsun kör kader aman aman)
Toprağı üstüme de serp yavaş yavaş
(Yücel, 2021: 282)

“Kör kader, kara yazı” türkülerde sıkça kullanılan kargışlardır ve insanın içerisinde bulunduğu hayattan yakınmasını dile getirir. Bu kargışlar insanların hayatlarının yolunda gitmediği zamanda kullandıkları deyimlerdir. Yakınma ve şikâyet duygusu, çaresizlik ve hayal kırıklığı, bir anda gerçekleşen beklenmeyen olumsuz durumlar söz konusu kargışların kullanılmasının asıl sebepleridir ve bireysel olduğu kadar sosyal psikolojiyi de yansıtır. Bir toplumun gündelik hayatındaki her durum, sanata da yansır zira sanatçı eserini üretirken toplumdan bağımsız değildir. Türküler bağlamında düşünürsek sosyal hayattaki hemen her gerçeklik çeşitli şekillerde türkülerde kendine yer bulur. İnsanın kaderinin, alın yazısının, talihinin olmaması/kötü gitmesinde kadere sığınma yaşanan durumları anlamlandırma da bir nebze olsun yardımcı olur. Bir kaçış psikolojisinin ya da sığınma inancının göstergesi olan kader, talih bireyin yaşadığı acıyı normalleştirmesini sağlar.

Ben bu yayları yaylayamadım,
Bir yârin gönlünü de eğleyemedim,
Ülger doğmasın, sebep olmasın,
Ağ kör ola gaderim yârdan ayrıldım
(Yücel, 2021: 286)

Yar oturmuş pencerenin önüne,
Kurban zülûflerin teline, ano teline,
Çevirdim başımı baktım o yâre,
Yâr ağlıydı kör kaderine
(Yücel, 2021: 381)

Yukarıda yer alan iki türküdeki kargışlar sevgiliden ayrılmanın verdiği hüznü ve talihin kişinin yüzüne gülmemesini anlatır. Yârdan ayrılmak istenen bir davranış değildir ve insanın içsel bütünlüğünün, sağlığının, ruh halinin bozulmasına, acı çekmesine neden olur. Dolayısıyla sağlıklı bireylerin olmadığı bir toplumda sağlıklı ilişkiden, aileden, toplumdan bahsetmek de mümkün değildir. Bu yüzden sosyal ve kültürel psikoloji açısından insanların birlik ve beraberliği, istenen tutum ve davranışlardan bir tanesidir. Toplumsal bir düzenin sağlanması birlik ve beraberliğin oluşmasıyla meydana gelir. Ama hayatta çoğu zaman istenen durumlar ile yaşanan gerçeklikler birbiriyle çatışır. Bu çatışma farklı imaj ve semboller üzerinden aktarılır, kargışlar bunlara aracılık eder, kader olgusu bu çatışmanın bir örneğidir. İstenmeyen durumlar karşısında bir sebebe ve yazgıya sığınmak insana rahatlama ve güç verir, kişi bu güçten hareketle dünyayı ve olayları anlamlandırır, toplumsal bütünlüğe tekrardan dâhil olur. Kısaca kader inancı bireyin üstesinden gelemediği problemleri aşmasında ona kolaylık sağlayan bir kaldıraçtır. Kişi, bireysel ve toplumsal hayatında karşılaştığı olumsuz durumlara bir inanç aracılığıyla tutunur ve bastırdığı duygularını, maruz kaldığı olumsuzlukları kadere sitem ederek anlatır.

4.2.6. İl, İlçe, Gurbete Kargış

İnsan doğduğu andan itibaren bir mekân ve zaman içerisinde yaşamaya başlar. Benliğini, kimliğini yaşadığı bu alan üzerinden edinir. İnsan ve coğrafya birbirini karşılıklı olarak etkileyen temel unsurdur. İnsanlar yaşadıkları mekânlardan hareketle duygularını anlatırlar. Bu yönüyle mekânın insan sosyolojisinde, psikolojisinde önemli bir yeri vardır. Bunun izlerini halk türkülerinde tespit etmek mümkündür. Türkülerde sevdâ, aşk gibi duygular gül, bülbül, turna, lale, dağ gibi canlı ve cansız varlıklar üzerinden anlatılır. Kargışlarda da coğrafik unsurların, yaşam alanlarının çeşitli yönleriyle konu edildiği görülmektedir. Bu bağlamda yer adları ve onların insan psikolojisiyle ilişkisi kargışlara yansımaktadır. Gurbet ve ayrılık konularının ele alındığı türkülerde kargışlar ön plandadır ve burada sembolik unsurlar mekân ve zaman bağlamında kullanılmaktadır. Gurbet, sıra gibi duygular ayrılığın ifadesi olup uzamın psikolojik yönünü temsil etmektedir.

Sevdiğimdir el eder,
Alında yürü, salında yürü,
Naz eder beni üzer, nazlan da yürü,
Yıkılsın şu Malatya, alında yürü salında yürü
(Yücel, 2021: 134)

Kapısının önü sıra sıra bademler,
Yâri goyup da gurbet ele gidenler,
Kör olsun şu gurbeti icat edenler,
Ben gidersem ardım sıra ağlama,
Al üstüne karaları bağlama
(Yücel, 2021: 377)

“Yıkılsın Malatya, kör olsun gurbet, gurbeti icat edenler” kargışları insanın yaşadığı yerden, yurttan şikâyetini dile getirir. Bu kargışların ortaya çıkışının nedenlerinden birisi insanın yaşadığı çevreye adaptasyon sağlayamaması ve yalnızlık duygusudur. Yine ayrılık ve gurbetlik insanın yaşadığı çevreye alışamamasının sebeplerindendir. Sosyal ve kültürel psikoloji bakımından insanın yaşadığı yeri, yurdu sevmesi ünsiyet kurmanın yollarından bir tanesidir. Dolayısıyla ünsiyet kurmaya engel olan ayrılık ve uzaklık duygusu insanın sağlığını ve birliktelik, beraberlik duygularını etkileyen önemli durumlardır. İki türküde de insanın ailesinden ve sevdiklerinden uzak kalmanın verdiği hüznün ele alınmakta ve ayrılığın yarattığı kimsesizlik ve yalnızlık duygusuna dikkat çekilmektedir.

Gayalar gayalar da ganlı gayalar,
Götüre gayada da bizi yuyalar,
İkimizi de bir tabuta goyalar,
Biri kendi de biri yâri diyeler,
(Yücel, 2021: 326)

Ne zalimdir mahpushane havası,
Çocuklar ağlıyor ister babasını,
Alnımıza verdiler idam cezası,
Mahpushane seni yapan kör olsun
(Yücel, 2021: 398)

Bir tabuta koyulmak, her ne kadar bir kargış olarak tanımlansa da aslında alkış/duadır. İnsanın sevdiğiyle hayatta ve ölümden birlikte olma isteğini ifade eder. Sadakat, vefa, samimiyet ve doğruluk Türk toplumunun sosyal ve kültürel psikolojisinde önem atfedilen değer ve davranış örüntüleridir. Bu davranışlar türküler içerisinde geçen kargışlara konu olur. Sevgili için canından vazgeçme; aşkın, sevdanın en saf ve en zirve halidir. Seven duygularını anlatırken ölüm metaforu üzerinden duygularının derinliğini ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Mahpushane; ayrılık, özlem, pişmanlık, matem duygularının dile getirildiği türkülerde ve kargışlarda yer alır. Bu mekân genellikle özlem duygularıyla sembolleşir. *Mahpushane seni yapan kör olsun* demek ise ayrılığa sebep olanlardan ya da daha doğrusu mekânlardan şikâyeti dile getirir. İdam cezasına çarptırılan bir mahkûmun kaderinin kınandığı bu mekân ayrıca ölüme, hiçliğe sebep olmasından ötürü eleştirilmektedir. Türk toplumsal yapısında ve değerlerinde suç işleyenlerin cezalandırılması önem arz eder, mahpushaneler bu cezaların çekildiği yerlerdir. Dolayısıyla toplumsal yapıya aykırı davranışlarda bulunmak doğru değildir ve bunun karşılığında ciddi cezalar verilmektedir. Birey kendi davranışlarını toplumsal yapıya, değerlere uygun şekilde biçimlendirmeli ve olumsuz davranışlardan kaçınmalıdır. Aksi halde toplumsal düzeni bozan insan en basit şekilde ayrılık özlemi çeker sevdiklerinden uzaklaştırılmakta, en ağır şekilde ise ölümlerle cezalandırılarak hayatına son verilmektedir. Bu yüzden söz konusu kargışta, toplumun ahlaki değerlerine uygun yaşamının doğru olduğunun altını çizmekte ve toplumla uyuşmayan ve insanların düzenini bozan, onlara zarar veren davranışların yasaklanmasına dikkat çekilmektedir.

5. Sonuç

Türküler, toplumsal belleğin yansıdığı en önemli söylem örneklerindendir. Bu söylemin temelinde bireyin ve toplumun karşılıklı etkileşiminden doğan duygular, kaygılar, korkular ve sevinçler yer almaktadır. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal alandaki her konu türküler içerisinde de sıkça geçmektedir. Türküler üzerinden toplumların kültürlerini, değerlerini, normlarını, dünyaya bakış açılarını anlamak/anlamlandırmak mümkündür. Zira bir toplumda değer gören davranışlar türkülerde övülüp, yükseltirken; aynı şekilde kabul görmeyen tutum ve davranışlar da eleştirilir.

Türküler ayrıca içerisinde farklı söylem formlarını da barındırır, atasözleri, deyimler, kargışlar buna örnek verilebilir. Kargışlar, türkülerde çokça kullanılır. Bireysel yaşanmışlıkların, toplumsal kaygıların, kızgınlıkların genelde kargış şeklinde türkülere yansıdığı görülmektedir. Türkülerdeki kargışlar ritim aracılığı ile sosyal ve kültürel psikolojinin imaj ve semboller üzerinden aktarılmasına olanak sağlar.

Halk türkülerinde toplumun gündelik hayatta kullandığı kargışlar/beddualar/ilençler bulunmaktadır. Bu türkülerin, kargışların sosyal ve kültürel psikolojik bakımdan incelenmesi önem arz eder. Çünkü gündelik hayatta yaşanan durumlar ve bunlara karşı verilen tepkiler kargışlar aracılığı ile hayat bulur, türküler de bu aktarıma en müsait ifade formudur. Bu bağlamda Malatya yöresi türkülerine bakıldığında kargışların çok sık kullanıldığı ortadadır. Bu türkülerde yöre insanının istenmeyen vefasızlık, sadakatsizlik, düşmanlık, kadercilik, kararsızlık vb. duygu durumlarına karşı gösterdiği tepkiler yer almaktadır. Bu tepkiler psikolojik ve sosyolojik anlamlar içermekte olup bölge insanının toplumsal değerlere ve normlara karşı gösterdiği hassasiyeti ifade etmektedir. Bireyin ve toplumun ortak düşüncesi, tepkisi olan kargışlar yine toplumun kendi dünyaya bakışından beslenir. Türküler ve içerisinde yer alan kargışlar sosyal ve kültürel psikolojiyi yansıtır ve toplumsal değerlerin oluşmasına, yayılmasına, aktarılmasına aracılık eder. Gelecek kuşaklara toplumsal değerleri, normları taşıyan türküler/kargışlar aynı zamanda birey ve toplum arasında bir iletişim ve etkileşim de sağlar. Bu yönüyle söz konusu söylemeğe bağlı formlar, toplumsal yapının bütünleşmesinde önemli görevler üstlenirler.

Kaynakça

- Adasal, R. (1980). *Normal ve anormal açıdan psikososyal yönleriyle kişilik ve karakter portreleri*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
- Arkonaç, S. (2001). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aronson, E. vd. (2012). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Becker, H. S. (2016). Toplumunu anlatmak. (çev. Ş. Geniş, E. Arıcan, M. Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.
- Berry, J. W. vd. (2015). *Kültürler arası psikoloji araştırma ve uygulamalar*, (çev. L. P. Tosun). Ankara: Nobel Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Dikmen, M. & Terkin, T. (2022). Türkülerde beddua: TRT halk müziği repertuarı örneği. *Turkish Academic Research Review*, 7(3), 731-761. <https://doi.org/10.30622/tarr.1160775>
- Dundes, A. (2007). *The meaning of folklore*, Edt. S. J. Bronner, USD: Utah Statte University Press.
- Erdener, Y. (1982). Kültür ve müzik (iç), *Türk folkloru araştırmaları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:44, pp.91-95.
- Fidan, S. (2019). Asker türkülerinin sosyal psikolojik zemini ve işlevleri. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. 99-116. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Freedman, J. L. vd. (1989). *Sosyal psikoloji*. (çev. A. Dönmez). İstanbul: Ara yayıncılık
- Göka, E. (2021). *Türklerin psikolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Hortaçsu, N. (2012). *En güzel psikoloji sosyal psikoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İmİK, Ü. (2014) *Müzik ve medya*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi,
- İmİK, Ü. (2020). *Sosyal, Kültürel, Tarihi ve Coğrafik İçerikleriyle Türkülerimiz*. Ankara: Sonçağ Matbaacılık.
- Jahoda, G. (2021). *Sosyal psikoloji tarihi*. (çev. Ş. Başlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım-Yayın Dağıtım.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi, kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karaaliğlu, S. K. (1978). Kargış. *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Keskin, A. (2020). *Türk kültüründe alkışlar ve kargışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kurt, B. (2020). Türkülerde alkış ve kargış kullanımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 189-199. <https://doi.org/10.35379/cususbil.587959>
- Kütük, A. (2017). İslam/ Türk devlet ve toplum geleneğinde yüzük ve hukuki mahiyeti. *Türkiyat Mecmuası*, 27(2), 195-206. <https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.370066>
- Lavenda, R. H. & Schultz, E. A. (2017). *Kültürel antropoloji temel kavramlar*. (çev. D. İşler & O. Hayırlı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2019). *Halk türküleri, konu-icra-yapı-anlam-işlev*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Myers, D. G. (2015). *Sosyal psikoloji*, (çev. S. Akfırat). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özbek, M. (1975). *Folklor ve türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Sevinçli, V. (2016). Türk kültüründe alkış/ kargış ve Adilcevaz örneği. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 52 (52), 97-125.
- Türkmen, F. (1981). Kargış. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yücel, S. (2021). *Malatya türküleri. C.I-II-sözle*. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://malatyahaber.com/haber/etek-sari-sen-etekten-sarisin> [erişim tarihi: 26.06.2024].

Extended Abstract

Introduction

Folk songs are one of the art forms in which humans, who are social beings, express themselves. Its subject is humans and everything they experience, feel, sense, imagine and idealize about themselves and society. In this context, it is seen that folk songs mediate the transfer and expression of every human emotion and value, from an individual mood to a social interaction. Therefore, folk songs are a means of communication, interaction and understanding between people and society. Folk songs express the feelings of the people who create, represent and express themselves. Folk songs are about the common feelings and values of the society, starting from the individual, and the whole humanity in general, and their language is clear and emotional intensity is high. Folk songs are written/sung or performed on an event or a situation and are performed by minstrels/bards etc. It is sung in harmony and rhythm by the creator/artist. Folk songs are a source of history and carry cultural codes to future generations. In addition to cultural codes, other forms of expression are frequently used in folk songs. The performer, who wants to express a feeling, thought or message more effectively, tries to leave a lasting impression on the listener by using various forms of discourse in folk songs. These forms, which are most frequently used in folk songs; proverbs, applause and curses. Kargışlar is frequently used in folk songs and allows the psychological emotional state experienced by people to be conveyed through formulaic expressions. In addition, the more emphatic discourses, the stringed word group curses, the person singing the folk song, allow the listener/receiver to directly and indirectly reveal/recognize the social and cultural psychology of the society. In this respect, the curses in the folk songs; It expresses people's negative emotions, sighs and curses, and reflects both cultural and social psychology.

Methods

The method of this study is to analyze folk songs with a descriptive approach based on situational assessment. Malatya province constitutes the universe of the selected folk songs. These folk songs were classified according to topics through literature review. The selected folk songs were analyzed with the terminology of social and cultural psychology, and in addition to their emotional meaning, how and in what way the chants frequently mentioned in the folk songs reveal the values in daily life were explained through the images and symbols they convey. It is not possible to examine and evaluate all the folk songs in the Malatya region and this is beyond the scope of this study. Therefore, it would be more useful to classify who and what the curse was against and make a general analysis in terms of the boundaries and correct analysis of the research. Based on the study titled Malatya Folk Songs C.I-II prepared by Selami Yücel, the curses in the folk songs of the Malatya region were classified and examined in terms of social and cultural psychology.

Title

Social psychology; It is a discipline that investigates the reasons and facts behind people's emotions, thoughts, attitudes and behaviors and examines how they see and influence each other (Aronson et al., 2012: 31; Myers, 2015: 4; Kağıtçıbaşı, 1988: 11; Freedman et al., 1989). :4). This discipline systematically studies social behavior. Review topics are generally; affection, love, aggression, conformity, sociability, communication, interaction, etc. (Freedman et al., 1989:1). In short, human emotions and behavior in daily life are within the scope of research of social psychology. Cultural psychology, on the other hand, opposes social psychology's judgment that there are similar/common elements behind universal behavioral models and states that a society's culture, values, morals, customs and norms are included in human emotions, thoughts and attitudes, that is, the world of culture and mind complement each other (Eckensber, 1972; 100; Berry, 2015: 16; Jahoda, 2021: 44-48). A human being is a being born into social life/environment and raises himself in accordance with the behavioral models of the society he lives in, builds his identity and personality through the moral values and norms of the society, and his world of thought, that is, his psychology, creates integrity with the culture of the society (Kağıtçıbaşı, 2010: 40). Culture shapes the psychology of society and does this through behavioral norms and sets of values (Sayar, 2000: 7). Folk songs are a form of discourse that transforms the integrity in question into sound and words. According to Mirzaoğlu, in addition to the daily life of the society, facts and facts about cultural history are also included in folk songs (2019: 71). Every event and phenomenon related to the daily life of a society is the subject of folk songs. The values, attitudes, norms, that is, moral rules/rules of the society are expressed in and through folk songs. Folk songs are the expression of cultural identity coming out of the mouth through sound, finding meaning through words, and also transferring it to someone else with rhythm and emotion, woven with images and symbols. Folk songs, which are emotions and sounds flowing from one heart to another, form collective identity and mediate the transfer of social values and cultural psychology.

Conclusion

Folk songs are the most important discourse that reflects social memory. The basis of this discourse are the emotions, anxieties, fears and joys arising from the mutual interaction of the individual and the society. Therefore, every subject in the individual and social areas is frequently mentioned in folk songs. It is possible to understand/make sense of societies' cultures, values, norms and perspectives on the world through folk songs. Because while behaviors that are valued in a society are praised and promoted in folk songs; Likewise, unacceptable attitudes and behaviors are also criticized. Folk songs also contain different forms of discourse; proverbs, idioms and curses can be given as examples. Kargışlar are used frequently in folk songs. It is seen that individual experiences, social concerns and anger are generally reflected in folk songs in the form of curses. The curses in folk songs allow social and cultural psychology to be conveyed through images and symbols through rhythm.

Folk songs contain curses/curses/curses that society uses in daily life. It is important to examine these folk songs and curses from a social and cultural psychological perspective. Because the situations experienced in daily life and the reactions to them come to life through curses, folk songs are the most suitable form of expression for this transfer. In this context, when we look at the folk songs of the Malatya region, it is obvious that kargış are used very frequently. In these folk songs, the local people's unwanted disloyalty, disloyalty, hostility, fatalism, indecision, etc. reactions to emotional states are included. These reactions contain psychological and sociological meanings and express the sensitivity of the people of the region towards social values and norms. Blames, which are the common thoughts and reactions of the individual and the society, are also nourished by the society's own view of the world. Folk songs and the curses they contain reflect social and cultural psychology and mediate the formation, dissemination and transfer of social values. Folk songs/songs that carry social values and norms to future generations

also provide communication and interaction between the individual and the society. In this respect, the forms related to the discourse in question undertake important tasks in the integration of the social structure.